

4

DE

„DIES IRAE”

Dag des Toorns,

vertaald en toegelicht

DOOR

G. J. WIJNHOVEN,

PASTOOR TE SEVENUM.

ROERMOND,

J. J. ROMEN & ZONEN,

DRUKKERS VAN Z. H. DEN PAUS EN VAN HET BISDOM.

1887.

2
D

DRU

DE
„DIES IRAE”
Dag des Toorns,

vertaald en toegelicht

DOOR

G. J. WIJNHOVEN,

PASTOOR TE SEVENUM.

ROERMOND,

J. J. ROMEN & ZONEN,

DRUKKERS VAN Z. H. DEN PAUS EN VAN HET BISDOM.

1887.

IMPRIMATUR.

P. J. H. RUSSEL, Can. Theol. et Prof.

Librorum Censor.

BURÆMUNDÆ, 6 Oct. 1887.

DEN

gebo
in
Hoog
het
Hoog
Vrie

Dan

DEN HOOGEERW., HOOGGELEERDEN HEER

J. WILLEMSSEN,

Prof.

geboren te Velden, R. C. Priester, Baccalaureus in de H. Godgeleerdheid aan de Katholieke Hoogeschool te Leuven, en aldaar Professor aan het Amerikaansch Seminarie, wordt uit ware Hoogachting, groote Dankbaarheid en innige Vriendschap dit Werkje opgedragen door den

SCHRIJVER.

V

pen o
hij g
gend
dreun
opga
open
verso
kige
zoo
mede
loofs
slape
ik di
te v
ons
Gees
sten

INLEIDING.

Het eeuwigschoone Kerkgezag, de „Dies iræ”, klinkt bijna dagelijks, zelfs in de dorpen door de heilige gewelven onzer Kerken. Wordt hij goed gezongen, dan is zijn indruk overweldigend. Velen echter dergenen in wier ooren hij dreunt, voor wie hij de wereld in vlammen doet opgaan, de laatste bazuin steekt, de graven opent, de dooden doet verrijzen, den Rechter verschijnen, Zijne rechtbank opslaat, de gelukkige en ongelukkige eeuwigheid ontsluit; en zoo liefderijk eene gelukkige voor allen (alsmede voor hen die ons met het teeken des geloofs zijn voorgedaan en den slaap des vredes slapen), afsmeekt, verstaan hem niet. Dezen heb ik dienst meenen te doen met te beproeven hem te vertalen en toe te lichten; temeer omdat hij ons herinnert de zalige vermaning van den H. Geest: In al uwe werken denk op uwe uitersten; en gij zult in der eeuwigheid niet zondi-

gen (Eccl. VII, 40), en ieder die hem leest, moet bekennen dat hij, buiten de H. Schrift, zijns gelijke niet heeft, want niemand dicht, zingt, bidt of rouwt zoo schoon als onze Moeder de R. C. Kerk. Haar doorzweeft Gods Geest!

Moge deze Vertaling en Toelichting velen nuttig zijn! Mijn goddelijke Rechter neme die aan als een bewijs van goeden wille ter nakoming van zijn bevel: Hij heeft ons bevolen, aan het volk te prediken en te betuigen, dat Hij het is; die door God is aangesteld tot Rechter van Levenden en Dooden. Hem geven al de Propheten de getuigenis, dat allen, die in hem gelooven, vergeving van zonden ontvangen door zijnen naam (Hand. der Apost. X: 42, 43).

Geisteren, 26 Juli, St. Anna-dag, 1887.

AI

P

bree
Loot
of H
jube
daan
hand
I, C
Kerl
D
Strij
gehe
voor
en
22).
genc
jube
zem

SEQUENTIA.

BETEEKENIS DER WOORDEN:

Alleluja, Neuma, Pneuma, Sequentia, Prosa.

De R. C. Kerk zingt, volgens oud gebruik op hare vreugde-feesten: Alleluja! Dit hebreuwsch woord beteekent: Laudate Dominum, Looft den Heere! (Hallelou, Looft, en Jah, God of Heere). Het bevat daarenboven een juich- en jubeltoon, door eene latijnsche vertaling, (die daarvoor alleen heeft: Plaudite, klap met de handen of juicht toe (Bened. XIV de Festis P. I, CCCCIV), niet weer te geven, weshalve de Kerk dat woord heeft behouden.

Deze Bruid van Christus, ook genaamd de Strijdende Kerk, het aardsch Jerusalem of de geheimzinnige Stad Gods, mengt dat Alleluja voortdurend in hare ononderbroken Jubel-, Lof- en Feestgezangen (F. W. Smits in Tob. XIII, 22). — De oude Tobias, van dat Alleluja gewagende en als in de toekomstige eeuwen dien jubel hoorende van Christus' Bruid, ontboezemde, vervuld met den geest der profetie, daar-

over volgenderwijze zijne zalige zielsverrukking: Langs hare wijken zal men Alleluja zingen! Gelukkig zal ik zijn, indien er van mijne nakomelingen overig blijven, om den glans van Jerusalem te aanschouwen (ib. v. 20)! — Had de Aartsengel, de H. Raphaël, den ouderen Tobias deze hemelzaligheid achtergelaten? Het Alleluja is ja ook het eeuwig lofgezag van 't hemelsch Sion? De groote Ziener van het Nieuw Verbond, de H. Apostel en Evangelist Joannes, verbannen, waarschijnlijk onder keizer Nero, om zijne verkondiging van het Evangelie, naar het eiland Patmos, en alhier aangegrepen door eene heilige geestvervoering, zag de Bruid van Christus in hare heerlijkheid! Hij zag de zegepralende Kerk, het hemelsch Jerusalem, de werkelijke Stad Gods, geopend. Hij ging die binnen, zag God op zijnen troon gezeten, van vier en twintig Ouderlingen omringd. Bliksemen en donderslagen gingen uit van den troon, en zeven lampen brandden vóór den troon. Rondom den troon stonden vier zinnebeeldige wezens, die Gode lofzongen, met welk lofgezag de Ouderlingen het hunne vereenigden; en zij hadden dag en nacht geene rust, zingende: Alleluja! Daarna hoorde hij als de stem van vele scharen in den hemel, zeggende: Alleluja! De zaligheid en de heerlijk-

heid
Apo
van
wor
voor
mon
well
betu
geli
of E
den
G
uit
op
stoe
mid
alw
In
Tra
slep
ren
sen,
zwa
tus
ten
N
der

heid en de kracht is aan onzen God (Beelen Apoc. IV 1-11 en C. XIX, 1). — Deze woorden van dankbaarheid, leerzaamheid en blijdschap worden bij de H. Mis ten antwoord op den voorgelezen Epistel, den geloovigen als in den mond gelegd (Instit. Lit. J. H. Hazé, 1869), welke hunne onmacht tot een voldoende antwoord betuigen, door tusschen den Epistel en 't Evangelie op eene lange reeks noten, genaamd Neuma of Pneuma, de laatste lettergreep aan te houden van het laatste Alleluja na 't Graduale.

Graduale beteekent Tragezang, of verzen uit de gewijde Boeken, wjl die vroeger vóór of op de Altaartrappen, ook op den Ambo (Leesstoel) gezongen werden; of, volgens Bellarminus, middelerwijl de diaken de trappen van den Ambo, alwaar hij het Evangelie lezen moest, besteeg. In den vasten-tijd wordt het Alleluja door den Tractus vervangen, aldus genaamd van trahere slepen, omdat hij slepend, langzaam en als treurend gezongen wordt, en daarom alleen in Missen, die met boete- of rouwgewaden (paarse, of zwarte) gedaan worden, voorkomt. De Abt Rupertus noemt den Tractus daarom zeer juist: pœnitentium lamentum, de weeklacht der boetvaardigen.

Neuma beteekent verlenging van den toon der laatste lettergreep in het zingen.

Pneuma blazing of zucht tot God, zooals iemand doet, die uit overmaat van vreugde, niets heeft om deze te vertolken, dan een' beteekenisvollen zucht. Wij belijden alzoo op geheimzinnige wijze door dit Neuma, Pneuma, dat wij van vreugde wonderlijk zijn aangedaan over de ontvangen weldaad der goddelijke onderrichting uit den Epistel, alsmede de onmacht onzer ziel om haren schepper waardig te loven, en als deden wij eene verzuchting naar het ononderbroken, eeuwig Alleluja, hetwelk wij geroepen zijn met de Ouderlingen en de vele scharen zeggende: Alleluja! van den H. Joannes, te zingen in het hemelsch Jerusalem (zie Romsée Tom. IV, Art. X, 5, 6). Van lieverlede begon men op die noten-reeks woorden te maken. En ziedaar de oorsprong der *Sequentiæ* d. i. Vervolg, als volgende na 't *Graduale*, den *Tractus* of 't vers, bij wijze van aanhangsel in plaats van 't *Pneuma*. Daarom zegt de Kardinaal Hugo: *Sequentia* en *Neuma* hebben dezelfde beteekenis. — Eindelijk maakte men voor die Allelujatische noten al te uitgebreide stukken, zoodat hiervoor afzonderlijke zangwijzen moesten worden vervaardigd, in toonaard, toonwijze of *modus* vaak verschillend met dien van 't Alleluja. Zoo ontstonden de nieuwere *Sequentiæ*, veelal ook *Prosæ* ge-

naar
zen
van
der
van
tima
met
en
(Be
waa
enz
Fee

V
tra
Otg
p.
Sta
der
ned
LII
and
Jac
Sio

naamd, omdat zij gewoonlijk uit leonische verzen, (wier eerste uitvinder is, Notker, monnik van S. Gallen, in de 10de eeuw), of verzen zonder maat, d. i. rijmende Prosa, bestaan; waarvan er hoofdzakelijk vier in gebruik zijn: Victimæ Paschali met Paschen, Veni Sancte Spiritus met Pinksteren, Lauda Sion met Sacramentsdag en Dies iræ in eenige Missen voor overledenen (Bened. XIV. De Festis, T. II, DXVIII), en waaraan wij met Romsée, De Herdt, Lebrun enz. toevoegen het roerende Stabat Mater op 't Feest der 7 Weeën van Maria.

Schrijvers der Prosæ.

Victimæ Paschali wordt toegeschreven volgens eenigen aan Hermann (bijgenaamd Contractus) monnik † 1054; volgens anderen aan Otger, Abt van St. Gallen. (Bened. XIV, de Fest. p. I, CCCCXXI). Veni sancte spiritus en Stabat Mater aan Innocentius III † 1216, een' der geleerdste, vroomste en grootste Pausen. Benedict. XIV, De Fest. p. I, DXVIII, et p. II, LII, houdt dit gevoelen voor 't waarschijnlijkst; anderen schrijven 't Stabat Mater toe aan Jacopone da Todi o. s. Fr. † 1306. Lauda Sion is van St. Thomas (O. S. Dom.) 7 Maart

1274, oud slechts 48 jaren. Ofschoon zoo jong, werd hij genoemd: de Engel der School, de Engelachtige Leeraar, de Adelaar der Godgeleerden. De schoonste Lofzangen der Kerk zijn van St. Thomas als: *Lauda Sion, Pange Lingua, Sacris solemniis, Adoro te, Verbum supernum.* — Santeuil † 1697 die vele Hymnen schreef van het Getijboek, wilde gaarne al zijne dichtstukken geven voor de eene volgende strophe van het *verbum Supernum*:

Se nascens dedit socium,
Convlescens in edulium,
Se moriens in pretium,
Se regnans dat in præmium.

Bij zijne geboorte gaf Hij zich ons tot Gezel,
Medeëtend (in 't laatste Avondmaal) tot spijs,
Stervende tot prijs,
In zijn Rijk geeft Hij zich ons ten loon.

Wie is de Dichter van den „Dies iræ”?

Het gaat met den dichter van den *Dies iræ*, het juweeltje der gewijde Poësie, als met de geboorteplaats van het juweeltje der dichters. Zeven steden immers betwisten elkander de eer, de wieg en bakermat te zijn geweest van Homerus, naar luid van 't bekende vers:

Smy

O

luis

W

V. C

aan

ren

M

omt

mee

toe

cas

aan

Min

1274

naal

S. J

stin

toeg

van

Dom

mak

P., 1

1294

p. 2

Smyrna, Rhodos, Colophon, Salamis, Chios, Argos, Athenæ;

Orbis de patria certat, Homere, tua.

Ook aan meer dan zeven schrijvers, wordt de luister toegekend den Dies iræ te hebben gedicht.

Wion Arn. O. S. B. zegt (*Ligni vitæ Lib. V. C. LXX*): Eenigen schrijven dezen hymnus toe aan den H. Gregorius den Groote † 604, anderen aan den H. Bernardus † 1153.

Merati (in *Gavanti Parte 1^a Tit. V*) zegt: omtrent den Dichter dezer *Sequentia* gaan de meeningen uiteen. Leander Albertus schrijft hem toe aan den Kardinaal Ursinus Ord. Præd. Lucas Wadding aan Thomas van Celano; anderen aan den H. Bonaventura, achtsten Generaal der Minderbroeders-Orde, Bisschop en Kardinaal † 1274. of aan Mathæus Aquaspartus ook Kardinaal en Generaal derzelfde orde. — Possevinus S. J. (in *Apparat. sacro*) zegt, dat hij aan Augustinus Bugellensis van Piemont O. S. Aug. wordt toegeschreven, doch dat de ware schrijver daarvan is Humbert de Romans, vijfde Generaal der Dominikanen † 1277. Anderen houden voor zijn maker den Kardinaal Malabranca-Frangipani O. P., Bisschop van Velletri (1278) en overleden in 1294, zooals Guillois (*Explic. du Cathéch. T. IV p. 269, Romsée, Tom. IV, art. X, n° 8*) en Ca-

valarus bij Grundmayer (Lith. Woordenboek).— Wederom anderen, Humbert II O. Præd. en Bisschop († 1355). Doch de meesten, zegt de gevierde Dichter en geleerde Professor van der Ploeg † 1881, in zijn „Herderlijk jaar p. 288”, houden voor den maker Thomas van Celano, een' Minderbroeder, die in 1250 in Italië leefde. Ofschoon alzoo de Dichter niet bepaald kan worden aangewezen, schijnt 't toch niemand anders te zijn, dan Thomas van Celano. — Ja, in de dertiende eeuw, toen ook voor 't eerst weêrklonken de hymnen: Pange Lingua, Verbum Supernum, Adoro te, Lauda Sion, Veni Sancte Spiritus, Stabat Mater, dichtte, zegt Hülskamp, Thomas van Celano in den schokkenden Dies iræ, het volmaakste en onnavolgbaarste kerklied, dat wij bezitten. Thomas v. Celano dichtete in dem erschütternden Dies iræ das vollendetste und unnachahmlichste Kirchenlied, das wir besitzen (Dr. Fr. Hülskamp, Zeitgemässe Broschüren: Die Siege der Kirche im 13 jahrhundert, Münster 1871).

Het hoofdbewijs, het oudste en daarom wel het sterkste, voor dit tegenwoordig algemeen aangenomen gevoelen berust op de getuigenis van Albizzi, ook genaamd Bartholomeüs van Pisa, in zijn: Liber Conformitatum an° 1385, waarin

hij schrijft: ... locum habet Celani, de quo fuit frater Thomas, qui mandato apostolico scripsit sermone polito legendam primam beati Francisci, et prosam de mortuis, quæ cantatur in Missa, Dies iræ, dies illa, dicitur fecisse, d. i. heeft plaats te Celano, waar Broeder Thomas van daan was, die, op apostolisch bevel in nette taal de eerste Prosa schreef van den H. Franciscus (welke heden nog in de H. Mis, op 't Feest van dien heilige, 4 Oct. door de Orde moet gehouden worden), en die men zegt ook de Prosa van de overledenen, welke in de Mis gezongen wordt: Dies iræ dies illa, gemaakt te hebben. Ook Lucas Wadding, de geschiedschrijver der Franciscaner-Orde, staaft deze meening door de volgende zeer merkwaardige woorden in zijn boek: *Bibl. Scriptor. Ord. Min. Tom. I, n° 78 p. 394 anⁿⁱ 1650: Sequentiam illam ... „Sanctitatis nova Signa” cecinit Frater Thomas de Celano, cujus et illa solemnis mortuorum: Dies iræ dies illa opus est, licet alii eam tribuere velint fratri Matthæo Aquaspartano, Cardinali ex Minoritis assumpto. Die Sequentia ... „Nieuwe teekenen van heiligheid” zong Broeder Thomas van Celano, die ook de plechtige Sequentia der overledenen gemaakt heeft, Dies iræ, dies illa, ofschoon anderen die*

willen toeschrijven aan Broeder Mathæus Aquapartanus, Minoriet en Kardinaal.

In Italië vinden wij den Dies iræ reeds in de veertiende eeuw tot kerkelijk gebruik geheiligd. Oude boeken hebben meestal tot opschrift dezer Prosa: „Meditatio vetusta et venusta de novissimo Judicio” oude en schoone betrachtning over het laatste Oordeel. Fr. von Meyer drukt zich in den „Lichtboten, Jahrgang 1808 over den Gigautenhymnus volgenderwijze uit: Dies Schauerliche Gedicht, arm an Bildern, ganz Gefühl, schlägt wie ein Hammer mit drei geheimnisvollen Reimklängen an die Menschenbrust. Mit dem Emphindungslosen der es ohne Schrecken lesen, und ohne grauen hören kann, möchte ich nicht unter eimem Dache wohnen. Dit schokkende Gedicht, arm aan Beelden, heel gevoel, klopt als een hamer met drie geheimzinnige rijmklanken aan 's menschen hart. Ik zou met den gevoellooze, die het zonder schrik lezen of zonder ijzing hooren kan, niet gaarne onder een dak wonen.

Onder literarisch opzicht wordt de Dies iræ door de Protestanten bijzonder, hoog geschat. Zoo zegt onder anderen Daniël: uno omnium consensu sacræ poëseos summum decus et Ecclesiæ latinæ *Κειμήλιον* est pretiosissimum. Hij is, volgens aller eenstemmig gevoelen, de hoog-

ste luister der gewijde Poësie en het kostbaarste juweeltje der latijnsche Kerk (Thalhofer, Kirchenlexicon a. v. Dies iræ). — Men kan den Hymnus beschouwen als een Bijvoegsel der voorzegging van Sophonias I, 14—18; der Ps. CII en XXVII; en II S. Pet. III, 10. Er bestaan daarvan minstens 80 verscheidene Duitsche Vertalingen en Navolgingen.

Thomas, naar het hedendaags algemeen gevoelen, de maker van den Dies iræ, was geboortig uit Celano, een stadje van Italië, in Abruzzo. Hij werd in het jaar 1213 door den H. Franciscus van Assisië zelve in de Orde der Minderbroeders opgenomen, was, volgens Thalhofer, in 1222 Custos van de Conventen Mainz, Worms en Keulen, vervaardigde op verlangen van Paus Gregorius IX, de eerste levensbeschrijving van den H. Franciscus van Assisië (Act. Sanct. Oct. II, 683) en wel, gelijk P. Jeiler, O. S. F. (Kirchenlexicon a. v. Franz. v. Assisi) zegt, kort na 1226. Ook schreef hij, in 1246 zegt Jeiler, op last van zijne kloosterlijke Overheid, als Bijvoegsel, eene tweede, veel grootere legende van denzelfden Heilige en stierf omstreeks 1255.

DIES IRÆ.

1. Dies iræ, dies illa,
Solvat sæclum in favilla:
Teste David cum Sibylla.
2. Quantus tremor est futurus,
Quando Judex est venturus,
Cuncta stricte discussurus!
3. Tuba mirum spargens sonum
Per sepulcha regionum,
Coget omnes ante thronum.
4. Mors stupebit, et natura,
Cum resurget creatura,
Judicanti responsura.
5. Liber scriptus proferetur
In quo totum continetur,
Unde mundus judicetur.
6. Judex ergo cum sedebit,
Quidquid latet, apparebit;
Nil inultum remanebit.
7. Quid sum miser tunc dicturus?
Quem patronum rogaturus?
Cum vix justus sit securus.
8. Rex tremendæ majestatis,
Qui salvandos salvas gratis;
Salva me fons pietatis.
9. Recordare Jesu pie,
Quod sum causa tuæ viæ,
Ne me perdas illa die.

DAG DES TOORNS.

1. Dag des Toorns, die dag des Heeren
Zal 't Heelal tot assche keeren,
Naar Sibyl en David leeren.
2. Wat zal 't zijn een ijslijk schrikken,
Tot den Rechter op te blikken,
Komend alles streng'lijk wikken!
3. Wonder zal 'n bazuintoon-vallen
Door der Dooden wone schallen,
En ter Vierschaar dagen allen.
4. Dood zal en Natuur verstommen,
Wen door die verrezen Drommen,
Gods Gericht moet opgeklommen.
5. 't Boek, waarin staat opgeschreven
Wat de mensch ooit heeft bedreven,
Wordt ten oordeel aangegeven.
6. Als de Rechter is gezeten,
Wat verborgen was, geweten,
Wreekt Hij alle plichtvergeten.
7. Wat zeg 'k, arme, dan van schroome?
Wien vraag 'k die ter hulpe kome?
Daar nauw veilig is de Vrome!
8. Sidd'ringwekkend — machtig Koning,
Die de Uw' redt uit g'nâ-betooning;
Red me ook Bron van Goed en Looning.
9. Jesus goed, denk mijnentwegen
Kwaamt ge, als mensch, op aard' gestegen,
Spreek dien dag me uw vloek niet tegen.

10. Quærens me, sedisti lassus:
Redemisti crucem passus:
Tantus labor non sit cassus.
11. Juste judex ultionis,
Donum fac remissionis
Ante diem rationis.
12. Ingemisco tamquam reus,
Culpa rubet vultus meus:
Supplici parce Deus.
13. Qui Mariam absolvisti,
Et latronem exaudisti,
Mihi quoque spem dedisti.
14. Preces meæ non sunt dignæ:
Sed tu bonus fac benigne,
Ne perenni cremer igne.
15. Inter oves locum præsta,
Et ab hædis me sequestra,
Statuens in parte dextrâ.
16. Confutatis maledictis,
Flammis acerbis addictis,
Voca me cum benedictis.
17. Oro supplex et acclinis,
Cor contritum quasi cinis:
Gere curam mei finis.
18. Lacrymosa dies illa,
Qua resurget ex favilla
Judicandus homo reus:
19. Huic ergo parce Deus.
Pie Jesu Domine,
Dona eis requiem
Sempiternam. Amen.

10. Moêvol hebt gij me op gaan sporen:
't Kruis, mijn Losprijs, uitverkoren:
Zoo groot werk zij niet verloren.
11. Rechter der gerechte Wrake,
Geef dat ik vergiff'nis smake
Vóór de Reek'ningsdag genake.
12. God 'k ben plichtig vóór U zucht ik,
Schaamrood om mijn schulden ducht ik:
Spaar mij, Smeekling, tot U vlucht ik.
13. Die Maria 'n zondig leven
En een' Roover hebt ontheven,
Hebt ook hope mij gegeven.
14. Mijn gebed verdient 't niet: — Goede!
Doch uw goedigheid behoeve
Mij voor de eeuw'ge vlammen-woede!
15. Wil mij bij de Schapen leiden,
Van de Bokken afgescheiden,
Aan uw rechter mij verbeiden.
16. Hebt Gij 't Doemtal tot 't gerezen
Bitt're vlammen-vuur verwezen,
Roep dan mij met de Uitgelezen'!
17. 'k Bid u, smeek, kom knielend vragen,
't Hart als asch met rouw geslagen,
Voor mijn einde zorg te dragen.
18. Weenensvol zal die dag wezen,
Als d' uit asch, met schuld verrezen
Mensch, moet 't oordeel voorgelezen!
19. Daarom, God, wil sparen Dezen!
Goede Jesus, mild en teêr,
Geef d' in U ontslaap'nen, Heer!
De eeuw'ge ruste. Amen.

Toelichting.

1.

Dies iræ, dies illa,
Solvat sæclum in favilla:
Teste David cum Sibylla.

Dag des Toorns, die dag des Heeren,
Zal 't Heelal tot asche keeren,
Naar Sibyl en David leeren.

De stem van des Heeren dag is bitter (Soph. I). Gelijk de bliksem uitgaat van het Oosten en licht tot in het Westen, zóó zal ook de komst van den Zoon des menschen zijn (Matth. XXIV, 27). Brand! Brand! Brand!... De wereld brandt!... De wereld brandt!... De heele wereld staat in vollen brand?... Tempels branden, paleizen branden, huizen branden, steden branden, menschen branden, dieren branden, vogelen en visschen branden, boomen, planten, bloemen branden; steenen en metalen branden, de ingewanden van bergen en zeeën branden, alle werken der kunst en natuur branden, Brand! Brand! Brand! De heele wereld staat in vollen brand!... Dat is de dag van 's Heeren toorn! Die dag zal verschijnen met vuur (I ad Cor. III, 13)! De tegen-

woordige hemel en aarde worden bewaard voor het vuur tot den dag des oordeels (II Pet. III, 7). Op dien dag zal de hemel met groot gedruisch vergaan, en de elementen zullen door de hitte ontbonden, en de aarde en de werken, die op haar zijn, verbrand worden (v. 10)!.....

Stormen loeien, golven woeden, bliksemen flikkeren, donders rollen, groot eene aardbeving komt, hoedanige er nooit eene geweest was, sedert de menschen op de aarde waren, zoodanig eene aardbeving, zóó groot (Apoc. XVI, 18). — De zon verduistert, de maan geeft haar licht niet, de sterren vallen uit een hemel, de krachten der hemelen worden geschokt, (Matth. 24, 29), de lucht gloeit, de bodem kookt. De groote dag des Heeren is daar! Een dag van toorn is die dag, een dag van verdrukking en benauwdheid, een dag van rampen en ellenden, een dag van stikdonkere duisternis, een dag van nevel en van onweders, een dag van bazuingeschal en trompetgeschetter!..... Door het vuur van zijne verbolgenheid zal de aarde verwoest worden; want met haast zal hij eene voleinding maken met al de bewoners der aarde (Soph. I, 14 et sqq.). Brand! Brand! Brand!.... De heele wereld is verbrand!... Ach! Ach! ziedaar het nietig gansch der bestemming van het heelal, dat won-

schoon pronkstuk van Gods almachtige hand. Met goddelijken eenvoud heeft Mozes in zeven woorden ons diens schepping verhaald: In principio creavit Deus cœlum et terram. In den beginne heeft God hemel en aarde geschapen (Gen. I: 1). Met denzelfden eenvoud en in zeven woorden verhaalt ons Thomas van Celano diens ondergang: Dies illa iræ solvet sæclum in favilla! Die dag des toorns zal de wereld tot asch ontbinden. — David, heilige Man, groote Ziener, koninklijke Harpenaar, verheven Zanger, uwe getuigenis wordt ingeroepen! (David): Sta op mijn luister en harpe (Ps. 56, 9)! zegt onder de volkeren dat de Heer Koning is (Ps. 95, 10). Rondom hem zijn wolken en duisternis: rechtvaardigheid en oordeel zijn de vastheid zijns troons. Een vuur gaat voor zijn aanschijn henen en 't steekt rondom zijne vijanden in brand. Zijne bliksemen lichten over het aardrijk: de aarde ziet ze en wordt ontroerd. De bergen smelten als wasch voor 't aanschijn des Heeren: voor 't aanschijn des Heeren van heel het aardrijk (Ps. 96). Hij zal den aardbodem oordeelen met rechtvaardigheid: en de volkeren met zijne waarheid (ib. 95, 13). Het vuur zal voor zijn aanschijn met nieuwe kracht ontvlammen en de aarde in

assche leggen en rondom hem zal een groote storm zijn (Ps. 49, 4)!

Ook gij, Sibylla, wordt opgeroepen, getuig:
Exuret terras ignis, pontumque polumque
Inquirens, tetri portas effringet Averni.

Een vuur zal de aarde verteeren, zee en hemel doordringen, of de poorten van den zwarten afgrond overweldigen.

2.

Quantus tremor est futurus,
Quando Judex venturus,
Cuncta stricte discussurus!

Wat zal 't zijn een ijslijk schrikken,
Tot den Rechter op te blikken,
Komend alles streng'lijk wikken!

De Rechter gaat komen: Ik geloof in J. Ch.... die zit aan de Rechterhand des Vaders Almachtig, van daar zal hij komen oordeelen de levenden en de dooden. Het Kruis, 't teeken van den Zoon des menschen is verschenen aan den hemel. De H. Aartsengel Michaël, de Teekendrager (signifer), Hoofd van het hemelsch heer, staat er mede in de lucht: Hij heeft de eer het veldteeken te dragen des Rechters van levenden

en dooden. Dan zullen al de geslachten der aarde schreien en zij zullen den Zoon des menschen zien komen op de wolken des hemels met groote kracht en heerlijkheid (Matth. 24, 30). Die Zoon des menschen wie is Hij? Jesus Christus aller Heer (act. Apost. X, 37). Hij zal komen in vlammen van vuur (II ad Thess. 1, 8), in eene verheerlijkte gedaante meer dan mensch, daarom zal Zijn lichaam dan oneindig schitterender zijn dan de zon (S. Thom. Suppl. q. 90 art. 2). Zijne oogen zullen zijn als eene vuurvlam (een zinnebeeld van zijne alles doordringende kennis, zijne alwetendheid, en zijn heiligen toorn tegen zijne vijanden). En zijne stem zal zijn als het gedruisch van vele wateren (een zinnebeeld van zijne goddelijke Majesteit Beelen in Apoc. I, 14, 15). Hij zal komen in de heerlijkheid zijns vaders met zijne engelen (Matth. XVI, 27). Dan zal alle tong belijden, dat de Heere J. Ch. is in de heerlijkheid van God den Vader (ad Philip. II, 11). Alle oog zal hem zien (Apoc. I, 7). De menschen zullen verdorren van schrik (Luc. 21, 26), als de Heer, de God der wraken, de God der wraken, die de wereld oordeelt, zich verheffen zal (Ps. 93, 1, 2); want wie, Heer, kent het vermogen uwer gramschap, en kan opwegen, volgens dat gij te vree-

zen zijt, uwe verbolgenheid (Ps. 98, 11)! De heuvelen der wereld zijn neder gekromd van de wegen zijner eeuwigheid (Hab. 3, 10). Deze Rechtsmacht heeft Christus zich verdiend: Hij vernederde zich zelve, daar hij gehoorzaam was tot den dood, en wel den dood des kruises. Daarom heeft ook God hem verheven (ad Philip. II, 8, 9). Daartoe is Christus gestorven en verzezen opdat hij heerschen zou over dooden en levenden (ad Rom. XIV, 9).

3.

Tuba mirum spargens sonum
Per sepulcha regionum,
Coget omnes ante thronum.
Wonder zal 'n bazuinton-vallen,
Door der Dooden wone schallen,
En ter Vierschaar dagen allen.

En hij zal zijne engelen uitzenden met bazuin en groot geschal, en zij zullen zijne uitverkorenen verzamelen uit de vier winden, van de uiterste einden der hemelen tot aan hunne uiterste einden (Matth. 24, 31).

Daar klinkt van den hoogen hemel een krachten prachtvol doch ongehoord en wonderbaar geluid. Dat is de bazuin van den Heer der heer-

scharen, die allen komt opeischen ten oordeel. Want de Heer zal zelf op een bevel, en op de stem van een Aartsengel en op de bazuine Gods, van den hemel nederdalen (ad Thess. IV, 15), en in een stip, in een oogenblik bij 't laatste bazuingeschal zullen wij allen verrijzen (1 ad Cor. XV, 52). De ure komt, waarin allen die in de graven zijn de stem van den Zoon Gods zullen hooren en zij zullen hunne graven uitgaan (Joan. V, 28). Die stem is als eene bazuin (Apoc. I, 10). Haar toon zal schallen tot in de diepten der graven, op den bodem der zeeën, in den kerker des vagevuurs, in den afgrond der hel, en in de hoogste hemelen en zal luiden: Dooden staat op en komt ten oordeel! Dan zal God door middel der menschheid van Christus de zielen vereenigen met de lichamen (S. Thomas sup. 3 p. q. 76, art. I) en die onafzienbare menschenzee van Abel den eersten doode, tot den laatslevende zal, door eene goddelijke macht voortgestuwd, heênstroomen naar 's Heeren Rechterstoel. Allen toch zullen wij ten oordeel staan voor den Rechterstoel van Christus (ad Rom. 14, 10). Zoo waar ik leve, zegt de Heer, voor mij zal alle knie zich buigen, en alle tong zal God huldigen (ib. v. 11 et Isais XLV: 23). — Ik geloof in de verrijzenis des vleesches.

Want ik weet dat mijn Verlosser leeft; en dat ik ten jongsten dage uit de aarde verrijzen zal, en dat ik weder bekleed zal worden met mijn vel: en mijnen God in mijn vleesch aanschouwen zal, dien ik zelf, en niet een ander zien zal, en dien mijne oogen aanschouwen zullen: deze mijne hoop is opgesloten in mijnen boezem.... Weet dat er een oordeel is (Job XIX, 25 et sqq.)

Doorboor, o Heere, mijn vleesch met uwe heilige vreeze, want ik ben beschroomd voor uwe oordeelen (Ps. CXVIII, 120)! Heere, waar zal ik mij, als gij de aarde zult komen oordeelen, voor 't aangezicht uwer verbolgenheid verbergen, omdat ik zeer veel gezondigd heb in mijn leven. Ik ontstel en bloos voor u over mijne misdrijven: wil mij toch als gij komt oordeelen, niet veroordeelen (Offic. Def. Resp. III, I Noct.)

4.

Mors stupebit, et natura,

Cum resurget creatura.

Judicanti responsura.

Dood zal en Natuur verstommen,
Wen door die verrezen Drommen.
Gods Gericht moet opgeklommen.

De Dood zeide: dood is dood: en meende dat de mensch, eens in zijn rijk, daar eeuwig zou blijven, doch op het geschal der bazuine Gods, vallen de grendels van de poorten zijns akeligen kerkers en de Rechter van levenden en dooden roept: dooden staat op en komt ten oordeel! De dood zal hen zien opstaan en gaan; en zal verstommen. Die groote alverdelger, wien, gezeten op een vaal paard, sinds Adams val, macht was gegeven over de vier deelen der aarde, om te dooden door het zwaard en door honger en door pest en door de wilde dieren der aarde (Apoc. VI, 8), hij wordt door den-gene, die de sleutelen heeft van Dood en hel (Apoc. I, 18), en zich noemt: Ik ben de eerste en de laatste, de levende; met de onderwereld geworpen in den vuurpoel Apoc. (XX, 14).

Waar is, o Dood, uwe overwinning (I ad Cor. XV, 55), Waar is, o Dood uw prikkel? ('t wapen waarmee ge uwen doodsteek toebracht). De dood is verslonden tot overwinning d. i. vernietigd; eene volmaakte overwinning is over haar behaald; want dit sterfelijke heeft de onsterfelijke aangedaan (ib.) Die prikkel, [dat moordtuig d. i. de zonde: want door de zonde is de dood in de wereld gekomen en op alle menschen

overgegaan, en heeft zij over allen geheerscht (Rom. V, 12, 14)]; hij bestaat niet meer, is verstompt. Ik, zegt de Rechter, ben door mijn dood, uw dood, uw ondergang en te gelijk heb ik door mijn beet de hel verslonden. Dit machtig werk, de Rechter begon het bij zijne verrijzenis en zal 't voltooien in 't laatste oordeel.

Natuur. Zij ook zal verstommen, omdat in haar niet de minste werkende kracht bestaat om deze verrijzenis te veroorzaken. De H. Thomas bewijst dat de oorzaak onzer toekomstige verrijzenis, bestaat in de verrijzenis van J. Ch. De goddelijke gaven, zegt hij, komen tot de menschen door bemiddeling der menscheid van Christus; en even als wij niet kunnen verlost worden van den geestelijken dood, dan door de gave der genade, welke ons door God geschonken wordt, zoo ook kunnen wij niet verlost worden van den lichamelijken dood, tenzij door de verrijzenis, welke door eene goddelijke kracht is uitgewerkt (Sup. 3, p. q. 76, art. I). En de H. Alf. zegt (Dogm. werken II Deel n° 4, p. 215): zoodra men het geloof ter zijde stelt, kan men door niet één bewijs de mogelijkheid des verrijzenis aantoonen. Dien ten gevolge zeggen wij met den H. Thomas: de H. Vaders in 't algemeen, zoo als de HH. Dionysius, Chrysostomus,

Augustinus, Gregorius en al de Godgeleerden dat de verrijzenis der lichamen geheel bovenna-
tuurlijk en wonderdadig is. De menschen van
den duivel verlossen, kunnen ook de menschen,
ofschoon slechts door Gods woord: maar den
dooden de verrijzenis gebieden behoort alléén
aan de goddelijke macht (S. Amb. l. IV in cap.
IV Lucae, sub finem). Dank zij God, die ons de
overwinning gegeven heeft door onzen Heere
Jesus Christus. Derhalve, mijne geliefde broe-
ders, weest standvastig en onbewegelijk, altijd
overvloedig in het werk des Heeren, wetende
dat uw werk niet ijdel is in den Heere (d. i.
niet vruchteloos is), maar eenmaal in het an-
dere leven door hem zal beloond worden (I ad
Cor. XV: 57, 58).

5.

Liber scriptus proferetur
In quo totum continetur,
Unde mundus judicetur.

't Boek, waarin staat opgeschreven
Wat de mensch ooit heeft bedreven,
Wordt ten oordeel aangegeven.

In uw boek worden zij allen opgeschreven
(Ps. CXXXVIII, 16). Dat geschreven boek.

't welk zal worden aangebracht, en 't volgend vers hebben betrekking op 't gezegde bij den Profeet Daniël VII, 10: Het oordeel is gezeten en de boeken zijn opengedaan; en bij den H. Joannes: Boek der Openbaring XX, 12: En ik zag de dodden, grooten en kleinen vóór den troon staan en er werden boeken, geopend; en er werd een boek geopend, 't welk dat des levens is. En de dodden werden geoordeeld uit hetgeen in de boeken geschreven stond, dat is naar hunne werken. Op beide plaatsen is er spraak van 't laatste oordeel. Die boeken, zegt Prof. Beelen, beteekenen zinnebeeldig de volmaakte kennis, welke de Rechter heeft van ieders daden.

De Dichter van den Dies iræ vat, dunkt ons, die boeken Collectief samen, in 't enkelvoud: „Liber scriptus” of hij gebruikt het enkelvoud voor die kennis en openbaring des Rechters, welke ieders gewetens-boek bestraald en openbaart en gaat daarna in 't volgend vers over van het generale tot 't particulare (van 't algemeen tot 't bijzonder): *Judex ergo... quidquid latet nil inultum etc.*

Veel is hierover geschreven; 't beste, dunkt ons, door C. A. Lapide in Apoc. en Suarez in

3iam partem S. Thomæ. — A. Lapide, na vier meeningen verworpen te hebben, zegt: Ik houd echter, dat deze, de boeken zijn, in de welke ieders werken, zoo goede als kwade geschreven zijn, opdat daaruit elkeen worde geoordeeld. Want over deze wordt er bijgevoegd: De dooden werden geoordeeld uit 't geen in de boeken geschreven stond, naar hunne werken. Want noch in de H. Schrift noch in de tien geboden en de wet Gods, kunnen ieders werken gelezen worden, op wat wijze namelijk ieder die vervuld heeft. Deze boeken zijn daarom elks geweten en geheugen, waarin als in boeken, elks werken, zoo goede als kwade geschreven zijn. En ofschoon deze boeken in zich zouden vergaan, dat de geheugenissen der menschen namelijk hunne werken zoude vergeten, deze blijven echter bewaard in Gods alwetendheid, waarin insgelijks, ieders werken en gewetens geprent staan en geschreven. Dien ten gevolge zijn deze boeken in de menschen hun geweten, in God de wetenschap en kennis van ieders daden.... Zoo houden 't de Schriftuur-verklaarders in 't algemeen en Fr. Suarez 3 p. q. 59, art. 6 Disp. 57 Sect. IX. Welnu, God zal in den dag des oordeels deze boeken openen.

Suarez (l. c. n° 3) zegt: De ware en meest letterlijke uitlegging schijnt te zijn, dat de vele

te openen boeken, aller menschen en engelen gewetens zijn, waarin ieders plichten, zoowel als ieders werken zullen geschreven staan, volgens Isaias LI, 7. Mijne wet is in hunne harten; en Ps. 36, 31: De wet van zijnen God is in zijn harte, en Jerem. XVII, 1: De zonde van Juda is geschreven met een ijzeren griffel in een diamanten nagel, uitgegrift op de breedheid hunner harten. — Alzoo moet iedereen geoordeeld worden uit 't geen in zijn geweten geschreven was. Daarvandaan zegt de H. Paulus (ad Rom. II, 5): Gij vergadert u een schat van toorn op den dag des toorns en der openbaring van het gerechtig oordeel Gods, die een iegelijk vergelden zal naar zijne werken en verder (v. 15): zij toonen dat het werk der wet geschreven staat in hunne harten terwijl medegetuigen daarvan zijn hun geweten en hunne gedachte. De doeners der wet zullen als gerechten beloond worden, ten dage dat God het verborgene (de uiterlijke daden niet alleen, maar ook de innerlijke, de gezindheden der harten, het thans nog verborgene) der menschen zal oordeelen, en dit door J. Ch., die door God is aangesteld tot Rechter van levenden en dooden (Hand. X, 42 II ad Cor. V, 10), naar mijn Evangelie, dat is volgens de leer, welke ik verkondig en die ik

door eene openbaring van J. Ch. ontvangen heb (Gal. I, 11, 12). Zie Beelen. 't Is bijgevolg juist als wij door de boeken, die moeten geopend, en waaruit de dooden moeten geoordeeld worden ieders geweten en geheugen verstaan met S. Hier. en Theodor. Dan VII. Ook juist verstaan Hier. en Aug. door het boek des levens, dat boek der levenden, of die goddelijke alwetendheid waarin alle voorbeschikten geschreven zijn.

Wij leeren hieruit, zegt Perrone, dat al wat in de H. Schrift over de boeken en 't onderzoek te lezen staat metaphorisch of overdrachtelijk moet worden verstaan. (De Extremo judicis n° 663).

6.

Judex ergo cum sedebit,
Quidquid latet, apparebit;
Nil inultum remanebit.

Als de Rechter is gezeten,
Wat verborgen was, geweten,
Wreekt Hij alle plichtvergeten.

Het zal zijn op dien dag zegt de Heere: Ik zal Jerusalem doorzoeken met lampen (Soph. I, 12).

En ik zal bezoeking doen over de zonde der aarde en tegen de goddeloozen over hunne boosheid Is. 13, 12.

Hier begint het eigenlijke oordeel. Het is een geloofspunt dat er een laatste oordeel zal plaats hebben, waar ieder mensch, voor Christus den Rechter zal moeten verschijnen, om over al zijne werken geoordeeld te worden en een vonnis ten eeuwigen leven, of ten eeuwigen dood te ontvangen. Dit belijden wij: van daar zal hij komen oordeelen de levenden en de dooden; en in 't Symbolum van den H. Athanasius: Bij wiens komst alle menschen met hunne lichamen zullen moeten verrijzen en rekenschap geven van hunne eigene werken. Als nu de zoon des menschen zal gekomen zijn in zijne heerlijkheid en al de Engelen met Hem, dan zal hij gaan zitten op den troon zijner heerlijkheid (ib. 25, 31). — En ik zag een grooten witten troon, (een zinnebeeld van de majesteit en heerlijkheid dergenen, die daarop gezeten was), en hem die daarop zat, den Rechter; aarde en hemel vlood weg voor zijn aanschijn, als verblind en beschaamd over zoo veel glans (Ap. 20, 11). — Al de Engelenlegioenen begeleiden hun Koning. Men denke, met den H. Gregorius, die scharen van Engelen in zichtbare

gedaante, den God-mensch omgevende. En voor hem zullen vergaderd worden al de volken, (Matth. 25, v. 32). Volgens den H. Thomas, wordt met waarschijnlijkheid uit de H. Schriftuur afgeleid (Sup. q. 88, art. 4), en door de Godgeleerden algemeen aangenomen, dat de plaats des oordeels zal zijn 't dal van Josaphat, tus-schen de muren van Jerusalem en den Olijfberg.

De H. Schriftuur zegt: Ik zal alle volken verzamelen en hen voeren naar het dal van Josaphat, en daar zal ik over hen oordeel houden (Joel. III, 2). Dat zij opstaan de volken, en opgaan naar het dal van Josaphat, want daar zal ik zitten om alle volken in het rond te oordeelen (ib. 12). Dat de profeet hier spreekt over 't laatste oordeel, is het gevoelen der godgeleerden in 't algemeen; buitendien houden de leer der H. Vaders en de Christelijke overlevering haar altijd voor eene aankondiging van het groote wereldgericht aan het einde der tijden.

De H. Thomas zegt op de woorden der Engelen na Christus Hemelvaart (Hand. I, 11): Deze Jesus, die van u is opgenomen in den hemel, zal alzóó komen, gelijk gij hem hebt zien heengaan naar den hemel; dat de Zaïgmaker ten hemel klom van den olijfberg, aan wiens voet zich 't dal van Josaphat bevindt. Volgens

de woorden zal hij alzóó komen, zal hij derhalve in die plaats komen oordeelen. En 't is zeker betamelijk dat J. Ch. door nederdale, om 't laatste zijner werken te voltooien, waar hij de verlossing voltrok door 't offer zijns levens aan 't kruis, en zoo de schande van 't kruis door zijne verheerlijking uit te wisschen. En bij de woorden van Zacharias (XIV, 4) voegt Calmet deze verklaring: En de volken zullen zich aan den voet diens bergs bevinden in het dal van Josaphat (1).

Is nu het oordeel gezeten, dat is: J. Ch. op een glansrijken wolkentroom, dan worden de boeken geopend (Dan. VII, 10). De Rechter zal, zegt de H. Aug. (Lib. 20, de Civ. Dei C. 14) bij allen die geoordeeld worden, al hunne werken met hunne omstandigheden, gelijk zij ze gedaan hebben, in 't geheugen brengen; niets is er bedekt, dat niet ontdekt, noch iets verborgen, dat niet geweten zal worden (Matth. 10, 26.) Ik ben het, zegt de Heer, die nieren en harten doorgrond; en ik zal aan een iegelijk uwer geven naar zijne werken (Apoc. II, 23). Hij zal de gewetens overtuigen zonder een woord te

(1) De hebreuwsche of chaldeeuwsche beteekenis van het woord *Josaphat* belet deze uitlegging volstrekt niet.

spreken (ib. C. 16). Hij die al de verdiensten van ieder mensch kent, zal zonder te spreken, in één oogenblik, elke zaak, zoo als zij in waarheid is, in het gemoed der beschuldigers en beschuldigden indrukken, en bewerken dat alle menschen en de engelen eene zoo duidelijke kennis van alles zullen hebben, dat er aan niets zal kunnen getwijfeld worden. Iedereen zegt de H. Aug. zal de deugdelijkheid of de boosheid van al zijne werken kennen, ook zelfs al de gedachten die tot verdediging of beschuldiging zullen dienen. Vandaar zegt dezelfde Heilige dat allen te gelijk en allen afzonderlijk zullen geoordeeld worden. De H. Paulus heeft dit alles uitgedrukt in de woorden: hun eigen geweten, en hunne gedachten onder elkander hen beschuldigende of ook verdedigende, ten dage dat God het verborgene der menschen zal oordeelen (ad Rom. II, 15, 16). Zoo velt dan geen oordeel, vóór den tijd, tot dat de Heere komt, die ook het verborgene der duisternis aan het licht zal brengen, en de raadslagen der harten openbaren zal; en alsdan zal aan een iegelijk zijn lof geworden van God (I ad Cor. IV, 5). (S. Alfons. XVIII Deel). Niets zal ongewroken blijven. Wij kennen hem, zegt de Apost. Paulus, die gezegd heeft: Aan mij de wraak en ik zal vergelden!

en wederom: De Heere zal zijn volk oordeelen en wij weten dat hij zijne bedreigingen vervullen zal. En vreeslijk is het te vallen in de handen, (in de strafmacht) van den levenden God! (ad Heb. X, 30, 31). De HH. Hier. Ephrem en Basilius zeggen, dat de bittere helle-vlammen den verdoemden lichter en verdragelijker zijn dan de schande en de beschaming die zij voor de heele wereld zullen moeten ondergaan, als het Lam in toorn, hun hunne boosheden zal verwijten en zij zullen roepen tot de bergen en rotsen: Valt op ons en verbergt ons voor het aangezicht van hem die op den troon zit en voor den toorn des Lams! Want de groote dag huns toorns is gekomen en wie zal kunnen bestaan (Ap. VI, 15)? In het oordeel zal de beschaming voor den zondaar een verschrikkelijker kastijding zijn, dan zelfs het vuur der hel (H. Alph.)

7, 8.

Quid sum miser tunc dicturus?
Quem patronum rogaturus?
Cum vix justus sit securus.
Rex tremendæ majestatis,
Qui salvandos salvas gratis;
Salva me fons pietatis.

Wat zeg 'k, arme, dan van schroom?
Wien vraag 'k die ter hulpe kome?
Daar nauw veilig is de Vrome!
Sidringwekkend-machtig Koning,
Die de Uw' redt uit g'nâ-betooning;
Red me ook Bron van Goed en Looning.

Geen wonder dat des vromen dichters sidderenden vingeren hier de veder ontvalt en hij zijn beklemd gemoed uitstort in een heerlijk gebed. Schokkender tooneel is niet denkbaar. Hij staat op de gloeiende asch eener uitgebrande wereld; rondom hem woedt een eindeloos noodweer, zijn blik staart op het stomme zwijgen der verbaasd-verrezenen. De Bazuine Gods schalt, de Rechter in uitnemende verbolgenheid treedt voor hem op. Waar zal hij heên? De rechtvaardige zelf is niet zonder bezorgdheid. — Onder Afrika's zengenden hemel knielt een rechtvaardige in het gloeiende zand der woestijn. 't Is de Kerkvader de H. Hieronimus. Vasten, arbeiden, bidden dag en nacht hebben zijn verstorven lichaam ten geraamte gebracht, hij geeselt zich aanhoudend en slaat tot bloedens met een' steen zijn vermorzeld hart om ontferming; want de vreeselijke bazuine Gods: Dooden staat op en komt ten oordeel! schalt voortdurend in zijne

ooren. Zoo dikwijls ik aan dien dag denk, zegt hij, sidder ik over al mijne ledematen, ik kan noch eten, noch drinken, noch iets anders doen. — Waarheên? — Geene moeder, die voor hem weent, geen vader die voor hem spreekt, geen broeder die voor hem bidt, geene zuster die voor hem smeekt. — Waarheên? In de bevende plooiën van den koninklijken mantel des vergramden Rechters.

Ja die Rechter is zijn Broeder, zijn Verlosser, de Goede, de Bron van goedheid en Barmhartigheid, de goede herder, die 33 jaren het verloren schaap opgezocht, en het door zijn' kruisdood gekocht heeft. En al zij het waar: *Non bene conveniunt, nec in una sede morantur, Majestas et amor.* Zij komen niet goed bijeen, noch zetelen op éenen troon de grootmachtigheid en liefde. Bij den Rechter van levenden en dooden hooren zij bijeen. Want zoo groot als zijne macht is, zoo groot is ook bij hem zijne barmhartigheid (Eecl. II: 23). Die sidringwekkend-grootmachtige Koning is tevens de barmhartigheid zelve! Om zijne verdiensten danken wij aan Gods barmhartigheid onze verlossing, de genade en onze zaligheid. Hij verdiende ons die, door zijne menschwording, zijn leven, zijn lijden, zijn' dood, zijne verrijzenis, zijne hemelvaart.

De dichter heeft zoo vaak in zijn leven gebeden: Mijn Heer en mijn God! ik hoop en vertrouw vastelijk door 't bitter lijden en de verdiensten van J. Ch. te bekomen hier in dit leven uwe genade en vergiffenis van mijne zonden, en U hierna eeuwig te aanschouwen, te beminnen en te bezitten in den hemel. Dit hoop ik, omdat gij mijn God, oneindig goed zijt tot ons, almachtig en getrouw in uwe beloften. In deze hoop wil ik leven en sterven. En hij werpt zich in den schoot der barmhartigheid van U, o Heere, qui salvandos salvos gratis, die uwe uitverkorenen redt om niet. En de stemme des Hemels klinkt hem toe: En hij die op den troon zat, de drieenige God, zeide tot mij: Het is geschied. Ik ben de Alpha en Omega, het begin en het einde. Ik, ik zal den dorstige uit de bron van het water des levens geven, om niet. Ik ben de bron des levens. En wie dorst heeft, kome; en die wil, neme het water des eeuwigen levens om niet d. i. als een geschenk mijner genade, (Apoc. 21, 5, 6, 22, 17). En zij zullen dronken worden van den overvloed mijns huizes en uit den vloed mijner wellusten zal ik hun te drinken geven en dat om niet (Ps. 35, 8, 9). Want om niet noodig ik hen uit, om niet geef ik hun de eerste genade, om niet heb ik

aan zulke kleine werken, zulke groote belooningen verbonden. Want het lijden dezes tijd is van geen gewicht tegenover de toekomstige heerlijkheid (ad Rom. 8: 18). — De rechtvaardige verdient, wel is waar, door zijne goede werken het eeuwig leven; deze verdienste echter spruit niet uit de werken zelve voort, maar uit de genadige barmhartigheid Gods. — Maar de genade-gave Gods is het eeuwig leven (ad Rom. VI, 23), waardoor de H. Paulus te gelijk te kennen geeft, dat de rechtvaardige het willen en volbrengen zijner goede werken aan den bijstand der goddelijke genade te danken heeft, zoodat zijne verdiensten tevens zijn eene genade-gave Gods, en God hem beloonende, naar waarheid moet gezegd worden zijne eigene werken met het eeuwig leven te bekroonen (Conc. Trid. sess. VI, C. 16). Niet in dezen zin gratis om niet, alsof het eeuwig leven den werkeloozen en laffen gegeven werd, maar wie overwonnen heeft d. i. wie standvastig in de belijdenis van het christendom, naar geloof en leven, ten einde toe volhard zal hebben, zal dit beërven en ik zal zijn God, en hij zal mijn zoon zijn (Ap. 21, 7). Zie Beelen en Tirinus. Loopt gij alzoo opdat gij den kampprijs moogt verkrijgen (I ad Cor. IX, 24).

Daarom beijvert u te meer, om door goede werken uwe roeping en verkiezing zeker te maken; want indien gij deze dingen doet (u toelegt op de aldaar opgenoemde deugden), zult gij nimmer zondigen; want zóó zal u rijkelijk de ingang verleend worden in het eeuwig koninkrijk van onzen Heer en zaligmaker Jesus Christus (II Pet. I, 10, 11).

Salva me fons pietatis.

Red mij bron van goed en looning.

De H. Thomas zegt dat Pietas gewoonlijk genomen wordt, voor de werken van barmhartigheid; wijl God getuigt, dat deze werken aan hem gedaan worden en daarom wordt God gezegd Pius (2—2, q. CX, 1, 2^m) Gods opera ad extra (werken naar buiten) nu, komen toe aan de drie goddelijke Personen, de barmhartigheid derhalve ook, en hier met name ook aan den Rechter. Deze barmhartigheid, de koninklijke Harpzanger David, de H. Maagd en Moeder Gods Maria en de H. Paulus bezongen haar zoo eeuwig schoon. Uit de diepten mijner ellenden, zingt David Ps. 129, roep ik tot u o Heere: Heere, verhoor mijne bede.... Zoo gij de misdaden gadeslaat, o Heere, Heere, wie zal bestaan? Maar uwe goedertierenheid schenkt mij moed; want gij zijt eene onuitputtelijke bron van ontfer-

ming; daarom vertrouw ik op u, die het u zelve tot eene wet stelt om barmhartigheid te oefenen aan den vernederden zondaar, welke u om vergeving bidt. Mijne ziel vol vertrouwen op des Heeren woord, verbeidt zijne barmhartigheid; zij heeft op haren Heer gehoopt en zal niet beschaamd staan. Van de morgen-wake tot den nacht, hope Israël op den Heere! Want des Heeren barmhartigheid is oneindig, hij kan ons overvloediglijk van al onze rampen verlossen. En in (Ps. 58, 20), zegt hij: Ik zal U heeten mijn God en mijne barmhartigheid om wille uws naams Heere, zult gij mijne zonde genadig zijn: want zij is talrijk Ps. 24, 11, en in Ps. 61, 11: Twee zaken heeft God ons, naar 'k vernomen heb geopenbaard: dat hij macht heeft om zondaars te straffen en barmhartigheid om braven te troosten; en alzoo, Heer, vergeldt gij een ieder naar verdiensten. Al de wegen des Heeren zijn barmhartigheid en waarheid dengenen die zijn verbond en zijne getuigenissen zoeken (Ps. 24, 10). — Die grondslag onzer hoop is het bloed van J. Ch. hier den Rechter. — En de Moeder des Rechters, de H. Maagd Maria zong in hare verrukking: En zijne barmhartigheid is van geslachte tot geslachte voor degenen, die hem vreezen.... Hij is Israël, zijnen

dienstknecht te hulp gekomen, indachtig zijner barmhartigheid of zijner barmhartige belofte van den Messias te zenden om hen te verlossen (Magnificat v. 5, 9). Nooit stroomde van menschelijke lippen een Lofzang ten Hemel, verhevener dan die van Gods maagdelijke Moeder.

En de Apostel der Heidenen noemt hem: Vader der erbarmingen en niet der oordeelen (II ad Cor. 1). Die barmhartigheid heeft Hij bewezen. Want zóó lief heeft God de wereld gehad, dat hij zijnen eeniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat een ieder, die in hem gelooft, niet verloren ga, maar het eeuwige leven hebbe (Joan. III, 16). En zóó lief heeft de Zoon Gods, hier de Rechter ons gehad, dat zij de kennis te boven gaat (Eph. III, 19). Hij heeft zich zelven voor ons geleverd en, vrijwillig gehoorzaam tot aan den dood des kruises (Joan. X, 18, Philip. II, 8), is J. Ch., de eeniggeborene des vaders, voor allen gestorven (II Kor. V: 14, 15). En hij stierf voor goddeloozen, voor zondaars, voor de zulken die zijne vijanden waren. Dit nu is zonder voorbeeld. En nu wij van zondaars, die wij waren, gerechtvaardigd zijn, of tot kinderen Gods geworden zijn door zijn bloed, dat hij als zoenoffer (Rom. III, 25) voor onze verlossing gestort heeft; zullen wij veel meer van den toe-

komstigen toorn (van de straf der eeuwige veroordening (I Thes. II, 10, II Thes. I, 9) bevrijd, behouden en zalig worden.

Want God heeft zijnen Zoon in de wereld niet gezonden opdat hij de wereld zou oordeelen (veroordeelen) maar opdat de wereld door hem zou behouden worden. Die in hem geloof, wordt niet geoordeeld (Joan. III, 17, 18). De hoop der gerechtvaardigden om tot de eeuwige zaligheid te geraken, besluit in zich het vast vertrouwen op den goddelijken bijstand ter volharding in geloof en liefde (Beelen ad Rom. V, 9.)

En onze Moeder, de H. Kerk, des Rechters Bruid, welke hij zóó heeft lief gehad, dat hij voor haar geleden heeft en voor haar gestorven is, opdat hij haar zoude heiligen, haar reinigen door het geloof en den Doop (S. Aug.), opdat hij zelf zich de Kerk heerlijk zoude aanbieden, geen vlek of rimpel (ad Eph. V, 27), of iets dergelijks hebbende, maar dat zij heilig zoude zijn en onbesmet; zij de zuil en grondvest der waarheid (I ad Tim. III, 15), zingt hare maagdelijke Koningin Maria, en haar uitgelezen Bedienaar S. Paulus na: O mira circa nos tuæ pietatis dignatio (Exultet)! O wonderbare goedertieren barmhartigheid jegens ons! O magnum

pietatis opus (Inv. S. Crucis) O groot werk der barmhartigheid! God, wiens barmhartigheid niet te tellen, en wiens goedheid een oneindige schat is, wij bedanken uwe goedertieren grootmachtigheid voor de ontvangen weldaden. En in hare gebeden voor de stervenden smeekt zij: al hebbe de zieltogende ook gezondigd, den Vader, den Zoon en den H. Geest heeft hij echter niet verloochend, maar hij heeft geloofd en den ijver Gods in zich gehad; en God, die alles gemaakt heeft, heeft hij trouw aanbeden: daarom bevelen wij U zijne ziel aan. Gedenk niet, Heere, de overtredingen zijner jeugd en zijne onwetendheden en zijne oude ongerechtigheden. — Heere wil mij niet oordeelen volgens mijne werken; ik heb niets waardigs voor uw aangezicht gedaan, daarom smee ik uwe grootmachtigheid, dat Gij, God, mijne ongerechtigheid vernietigt. Mij die dagelijks zondig en geene boete doe, de vreeze des doods verschrikt mij: omdat in de hel geene verlossing is, ontferm U mijner, God en red mij. God in uwen naam maak mij zalig en in uwe kracht verlos mij (offic. Def.)

Waarlijk! Waarlijk de H. Kerk is Jesus' Bruid!
Wat bidt zij innig vroom! Wat dicht zij goddelijk grootsch! Wat zingt zij hemelsch schoon!
Wat rouwt zij machtig zwaar!

Er is geene begeerte in 's menschen hart of zij zendt die in hare duizenden gebeden (want alléén in de H. Mis stort zij dagelijks minstens drie verschillende gebeden: de oratio, secreta en Postcommunio), als een geurigen wierook tot haar bruidegom op. In de heele letterkunde is er niets, dat vergeleken kan worden bij hare gedichten b. v. den Dies iræ. Zelfs Azola's meerstemmige Dies iræ of Palestrina's reuzenwerken, zij halen 't in schoonheid niet bij hare gezangen. En een rouwgezang als de Stabat Mater is er niet.

9 en 10.

Recordare Jesu pie,
Quod sum causa tuæ viæ,
Ne me perdas illa die.
Quærens me, sedisti lassus:
Redemisti crucem passus:
Tantus labor non sit cassus.

Jesus goed, denk mijnentwegen
Kwaamt ge, als mensch, op aard' gestegen,
Spreek dien dag me uw vloek niet tegen.
Moêvol hebt gij me op gaan sporen:
't Kruis, mijn Losprijs, uitverkoren:
Zoo groot werk zij niet verloren.

pietatis opus (Inv. S. Crucis) O groot werk der barmhartigheid! God, wiens barmhartigheid niet te tellen, en wiens goedheid een oneindige schat is, wij bedanken uwe goedertieren grootmachtigheid voor de ontvangen weldaden. En in hare gebeden voor de stervenden smeekt zij: al hebbe de zieltogende ook gezondigd, den Vader, den Zoon en den H. Geest heeft hij echter niet verloochend, maar hij heeft geloofd en den ijver Gods in zich gehad; en God, die alles gemaakt heeft, heeft hij trouw aangebeden: daarom bevelen wij U zijne ziel aan. Gedenk niet, Heere, de overtredingen zijner jeugd en zijne onwetendheden en zijne oude ongerechtigheden. — Heere wil mij niet oordeelen volgens mijne werken; ik heb niets waardigs voor uw aangezicht gedaan, daarom smee ik uwe grootmachtigheid, dat Gij, God, mijne ongerechtigheid vernietigt. Mij die dagelijks zondig en geene boete doe, de vreeze des doods verschrikt mij: omdat in de hel geene verlossing is, ontferm U mijner, God en red mij. God in uwen naam maak mij zalig en in uwe kracht verlos mij (offic. Def.)

Waarlijk! Waarlijk de H. Kerk is Jesus' Bruid!
Wat bidt zij innig vroom! Wat dicht zij goddelijk grootsch! Wat zingt zij hemelsch schoon!
Wat rouwt zij machtig zwaar!

Er is geene begeerte in 's menschen hart of zij zendt die in hare duizenden gebeden (want alléén in de H. Mis stort zij dagelijks minstens drie verschillende gebeden: de oratio, secreta en Postcommunio), als een geurigen wierook tot haar bruidegom op. In de heele letterkunde is er niets, dat vergeleken kan worden bij hare gedichten b. v. den Dies iræ. Zelfs Azola's meerstemmige Dies iræ of Palestrina's reuzenwerken, zij halen 't in schoonheid niet bij hare gezangen. En een rouwgezang als de Stabat Mater is er niet.

9 en 10.

Recordare Jesu pie,
Quod sum causa tuæ viæ,
Ne me perdas illa die.
Quærens me, sedisti lassus:
Redemisti crucem passus:
Tantus labor non sit cassus.

Jesus goed, denk mijnentwegen
Kwaamt ge, als mensch, op aard' gestegen,
Spreek dien dag me uw vloek niet tegen.
Moêvol hebt gij me op gaan sporen:
't Kruis, mijn Losprijs, uitverkoren:
Zoo groot werk zij niet verloren.

Hier volgen de bewijzen der goddelijke erbarmingen. Hier worden ons ontsloten de ingewanden der goddelijke barmhartigheden: den grondslag van ons vertrouwen. Den Rechter wordt in herinnering gebracht, dat hij om ons menschen en om onze zaligheid van den Hemel is nedergedaald, drie-en-dertig jaren, als de goede herder de verloren schapen is gaan opzoeken, tot afmattens toe, die gekocht heeft ten koste van den laatsten druppel bloeds, aan 't kruis vergooten; waarlijk zoo groot een werk, zoo ongehoord eene opoffering, zij mogen niet te vergeefs zijn.

11.

Juste judex ultionis,
Donum fac remissionis
Ante diem rationis.

Rechter der gerechte Wrake,
Geef dat ik vergiff'nis smake
Vóór de Reek'ningsdag genake.

Geef mij, mijn Heer en mijn God, door dat bitter lijden en de verdiensten van J. Ch., uwe genade en vergiffenis mijner zonden vóór den grooten oordeelsdag, als ik voor U, als strengen

Rechter, zal moeten verschijnen en zelfs van alle ijdel woord, dat ik gesproken heb, reenschap zal moeten geven (Matth. XII, 36).

Vreeze en siddering bevangen mij bij de gedachte: God is een rechtvaardig Rechter (Ps. VII, 12), dat gij de aarde zult oordeelen met gerechtigheid, en de volkeren vonnissen met rechtvaardigheid (Ps. IX, 9), dat de rechtvaardigheid voor U zal wandelen (Ps. 84, 14) en duurt in alle eeuwigheid (Ps. CX, 4), dat Rechtvaardigheid en oordeel de vastheid zijn uws troons (Ps. 96), dat de rechtvaardigheid de gordel uwer lendenen is (Isaias XI, 5), dat gij die hebt aangedaan als een harnas en optreedt, bekleedt met de kleederen der wrake en gij overdekt zijt als met een' mantel des vuurs (Is. LIX, 17), en aan zult brengen de wrake der vergelding (ib. 35, 4), en een iegelijk vergelden zult naar zijne werken (ad Rom. II, 6). Treedt niet in het gerecht met uwen dienaar, Heer, vooraleer gij mij, door de vergiffenis van al mijne zonden te schenken, gerechtvaardigd hebt, want geen sterveling op aarde mag rechtvaardig genoemd worden voor uw oog (Ps. 142, 2).

12, 13 en 14.

Ingemisco tamquam reus,
Culpa rubet vultus meus:
Supplici parce Deus.
Qui Mariam absolvisti,
Et latronem exaudisti,
Mihi quoque spem dedisti.
Preces meæ non sunt dignæ:
Sed tu bonus fac benigne,
Ne perenni cremer igne.

God 'k ben plichtig! vóór U zucht ik,
Schaamrood om mijn schulden, ducht ik :
Spaar mij, Smeekling, tot U vlucht ik.
Die Maria 'n zondig leven
En een' Roover hebt ontheven,
Hebt ook hope mij gegeven.
Mijn gebed verdient 't niet: — Goede!
Doch uw goedigheid behoede
Mij voor de eeuw'ge vlammen-woede!

Wee mij, Heere, omdat ik veel gezondigd heb
in mijn leven: wat zal ik, ongelukkige
doen? waarheên gevlucht, ten zij tot U mijn
God? ontferm U mijner, als gij zult komen, den
jongsten dag. Mijne ziel is zeer ontroerd, maar
gij, Heere, kom haar ter hulpe. Gedenk mijner

zonden niet, Heere, als gij de wereld door het vuur zult komen oordeelen. Beschaming bedekt mijn gelaat. Genees Heere mijne ziel en in uw naam maak mij zalig. Verlos mij van de wegen der hel, Heere, die de metalen poorten verbrijzeld en de hel bezocht en een licht gegeven hebt om U te zien, hun, die in de straffen der duisternissen waren, roepende en zeggende: Gij zijt gekomen, onze Verlosser (Responsorium II Noct. off. Defunctorum et sqq. sparsim). Want mijne ongerechtigheden zijn tot over mijn hoofd gegaan en als een zware last zijn zij mij te zwaar geworden (Ps. 37, 5). Mijn oog is van uwe verbolgenheid ontroerd (Ps. VI, 8). Daar is geene gezondheid in mijn vleesch ter oorzaak uwer gramschap: daar is geen vrede aan mijn gebeente om mijner zonden wille (Ps. 37, 4). Ontferm U mijner, God, volgens uwe groote barmhartigheid: en volgens de menigte uwer erbarmingen wisch mijne boosheid uit (Ps. L, 1). Maria de zondaresse hebt gij vergeven en 't gebed verhoord van den goeden moordenaar, daarom, o Heere, heb ik tot U mijne ziel opgeheven. Mijn God op U betrouw ik, laat mij niet beschaamd worden. Mijn gebed verdient wel niet verhoord te worden, doch wees gedachtig, Heere, uwer erbarmingen, en uwer barmhartigheden die

van der eeuwe zijn. Gedenk mijner volgens uwe barmhartigheid: om uwe goedheid, Heere. Om uwen naam Heere, zult gij mijne zonde genadig zijn, want zij is talrijk (Ps. XXIV, passim). Zorg toch, Heere, dat ik niet wegzinke in den diepen jammerpoel, in den eeuwigen vlammen-gloed. — En ik hoorde eene stem uit den hemel, die tot mij zeide: Zalig de dooden die in den Heere sterven (Apoc. XIV, 14)! Ik geloof de goederen des Heeren te zullen zien in het land der levenden (Ps. 26, 13)!

15.

Inter oves locum præsta,
Et ab hœdis me sequestra,
Statuens in parte dextrâ.

Wil mij bij de Schapen leiden,
Van de Bokken afgescheiden,
Aan uw rechter mij verbeiden.

En hij zal ze van elkander scheiden, gelijk de herder de schapen van de bokken scheidt; en de schapen zal hij stellen aan zijne rechterzijde, en de bokken aan de linkerzijde (Matth. 25, 33).

Jesus Christus, voor mij gekruist en gestorven, Zoon van den levenden God, plaats mij over in de eeuwige, liefelijke, groenende velden

van uw Paradijs, alwaar uw schapen weiden.
Gij goede en ware Herder, erken mij voor een
uwer schapen en scheidt mij van de bokken,
ontsla mij van al mijne zonden en plaats mij
aan uwe rechterhand onder 't getal uwer uit-
verkorenen (Or. Eccl. Proficiscere)!

16 en 17.

*Confutatis maledictis,
Flammis acribus addictis,
Voca me cum benedictis.
Oro supplex et acclinis,
Cor contritum quasi cinis;
Gere curam mei finis.*

Hebt Gij 't Doemtal tot 't gerezen
Bitt're vlammen-vuur verwezen,
Roep dan mij met de Uitgelezen'!
'k Bid u, smEEK, kom knielend vragen,
't Hart als asch met rouw geslagen,
Voor mijn einde zorg te dragen.

Vreest den Heere en geeft hem eer! want het
uur zijns oordeels is gekomen (Apoc. 14, 7).

Nadat alle menschen geoordeeld zullen zijn,
en 't vonnis door den Rechter uitgesproken,
zullen de uitverkorenen te gelijk met J. Ch.
ten hemel opgaan. Het vuur daarentegen zal

al de verdoemden inzwelgen, zooals de Kerk zingt: Dum veneris judicare sæculum per ignem (S. Alf. Ascet. werk XVIII, p. 211).

Alsdan zal de Koning zeggen tot hen, die aan zijne rechterzijde zullen zijn: Komt, gij gezegenden mijns Vaders! neemt bezit van het koninkrijk, dat voor u bereid is van de grondvesting der wereld.....

Alsdan zal hij zeggen ook tot hen, die aan zijne linkerzijde zullen zijn: Gaat weg van mij, gij vervloekten! in het eeuwige vuur, dat bereid is voor den duivel en zijne engelen. En dezen zullen gaan in de eeuwige straffen, maar de rechtvaardigen in het eeuwige leven (S. Matth. XXV, 25—....46). Deze onherroepelijke, eeuwige vonnissen, door den allerrechtvaardigsten, eeuwigen Rechter geveld, de dichter van den Dies iræ beschrijft die hier in echte Schriftuur-taal (d. i. waar, kort en krachtig) met onnavolgbaar schoone, klanknabootsende verzen. — Indien de boom naar 't Noorden of Zuiden valt; waar hij valt, daar zal hij zijn (Eccl. XI, 3).

De vervloekten mogen weenen, klagen, jammeren, schreien tranen van bloed! Het is geschied. Hun deel zal zijn in den poel, die met vuur en zwavel brandt; 't welk de tweede dood is (Apoc. XXI. 8). En de rook van hunne pijni-

ging zal opstijgen in alle eeuwigheid (ib. XIV. 11). Hun worm sterft niet en hun vuur wordt niet uitgebluscht (Marc. IX, 43). Ieder verdoemde, als een offer van Gods gerechtigheid, zal, gelijk een offer met zout, met vuur gezouten worden (ib. 48). Hij heeft de vervloeking bemind, zij zal over hem komen. En hij heeft de vervloeking als een kleed aangetrokken; zij is als water tot in zijn binnenste en als olie tot in zijne beenderen ingegaan. Zij worde hem als een kleed, daar hij zich mede dekt, en als een gordel waarmede hij zich altijd omgordt. Dat zij met schaamte aangedaan worden: en dat zij met hunne schande als met een dubbelen mantel bedekt worden! (Ps. CVIII, 18 etc.) Dat ze levend ter helle dalen, want boosheden zijn in hunne woningen; in 't binnenste van hen (Ps. LIV, 16)! Gelijk de schapen zijn zij in de helle gesteld: de dood zal ze afweiden (Ps. 48, 15). — Doch ik roep tot God en hij zal mijne ziel verlossen (Ps. 54, 17), uit de macht der helle als hij mij zal opnemen (Ps. 48, 16). Roep mij met de uitgelezenen.

Ik geloof de goederen des Heeren te zullen zien in het land der levenden (Ps. 26, 13). Geen oog heeft gezien, en geen oor heeft gehoord, en in geen menschenhart is opgekomen, wat God bereid heeft voor die hem lief-

hebben (I ad Cor. II, 9). Zij zullen niet meer hongeren noch dorsten, en de zon zal op hen niet vallen, noch eenige hitte, want het Lam, dat in het midden des troons is, zal hen bestieren en hen geleiden tot de waterbronnen des levens; en God zal allen traan van hunne oogen afwisschen (Apoc. VII, 16, 17). En zij zullen zijn aangezicht zien, en zijn naam zal op hunne voorhoofden zijn. En geen nacht zal er meer zijn en zij zullen noch lamplicht noch zonlicht meer behoeven; want de Heere God zal hen verlichten, en zij zullen heerschen in alle eeuwigheid (Apoc. 21, 4, 5). En zij zullen dag en nacht geen rust hebben, zeggende: Heilig, heilig, heilig is de Heere God, de Almachtige, die was en die is en die komen zal (Openb. IV, 8). Gij, o Heere, onze God! zijt waardig te ontvangen de heerlijkheid, de eer en de kracht (v. 11). En God is hun loon bovenmate groot (Gen. XV, 1). Zij zullen hem zien van aangezicht tot aangezicht (I ad Cor. 13, 12), en hun spijs zal zijn de gerechtigheid, hun drank de wijsheid, hun kleet de onsterfelijkheid, en hunne woning de hemel zelf (S. Aug. in Psalm 111). O hoe heerlijk is het rijk, waarin alle heiligen zich met Christus verheugen, zij volgen, met witte klee-

deren omhangen, 't Lam werwaarts het ga
(Ant, Eccl.) O mensch overweeg dit en kies!

Daarboven het koninkrijk des Heeren, daar-
onder 't slavenrijk van den grooten jammeren-
vorst.

Daarboven 't bezit van alle goed, daaronder
de afgrond van alle kwaad.

Daarboven 't land van blijdschap en vreugde,
daaronder het hol van rouw en droefheid.

Daarboven 't land van blijheid, daaronder 't
land van tranen.

Daarboven eeuwige rust en vrede, daaronder
eeuwige onrust en oproer.

Daarboven eeuwige liefde en genot, daaronder
eeuwige haat en woede.

Daarboven eeuwig gejubel, daaronder eeuwig
gehuil.

Daarboven eeuwige lofzangen, daaronder eeuwig
geknars der tanden.

Daarboven eeuwig licht en dag, daaronder
eeuwige duisternis en nacht.

Daarboven eeuwige troost, daaronder eeuwige
wroeging.

Daarboven eeuwige zegen, daaronder eeuwige
vervloeking.

Daarboven eeuwige schikking, daaronder eeu-
wige verwarring.

Daarboven eeuwige verzadiging, daaronder eeuwige honger.

Daarboven 't beloofde Land, het land der levenden, daaronder de Doode Zee der verdoemden, de vuurzee der dooden.

Daarboven eeuwige verzadiging der goddelijke wellusten, daaronder
...tuchtigt de oppermacht met nimmer eindbre straf,

Die intreedt, legg' de hoop voor eeuwig, eeuwig, af! (Bild).

Daarboven eeuwige naklank van: komt gezegenden! Amen.

Daaronder eeuwige naklank van: Gaat vervloekten! Amen.

Waarlijk gelijk had de H. August. als hij zegde: De gedachte der eeuwigheid is eene groote gedachte, en: Heere, kap en kerf hier, doch spaar mij in de eeuwigheid. En de H. Chrysostomus: moest men dagelijks duizend malen sterven om Jesus in zijne heerlijkheid te zien, hoe gaarne zou men alle pijnen moeten verduren, om zich dit geluk waardig te maken. En geen wonder dat Thomas van Celano den Rechter van Levenden en Dooden te voet valt en met een rouwmoedig hart bidt en smeekt om een genadig oordeel. Ook ik, Heere, zal de eeuwige jaren in mijne gedachten houden (Ps.

76, 6), en ik zeide: nu is 't, dat ik begin: deze verandering is van de rechterhand des Allerhoogsten (ib. 11), ik zal u al mijne jaren overdenken in de bitterheid mijner ziele (Isaias 38, 15). Een bedrukte geest is voor God eene offerande; een vermorzeld en verootmoedigd hart, zult gij, o God niet versmaden (Ps. 50, 19). Schep in mij, o God, een zuiver hart; en vernieuw een oprechten geest in mijn binnenste. Verwerp mij niet van uw aanschijn; noch neem uwen heiligen Geest van mij weg. Geef mij weder de blijdschap uws heils; en versterk mij met eenen geest, die mij aanleide. Ik zal den boozen uwe wegen leeren; en de goddeloozen zullen zich tot U bekeeren. Doe mijne lippen open, Heere; en mijn mond zal uwen lof verkondigen (ib. passim.) De beloften van den lof, aan U gedaan, o God, verbinden mij; ik zal ze aan U betalen. Want gij hebt mijne ziele van den dood verlost, en mijne voeten van den val: opdat ik voor God behagelijk zijn mag in 't licht der levenden (Ps. 55, 12, 13). Gij zijt mijne hoop, mijn deel in het land der levenden (Ps. 141, 6). Mijne oogen heb ik opgeheven naar de (eeuwige) bergen: van waar mijne hulpe komen zal. Mijne hulp is van den Heere, die hemel en aarde gemaakt heeft. De Heere beware mij, de Heere zij

mijn overdeksel; hij is aan mijne rechterhand en beware mij van alle kwaad: De Heere beware mijne ziel, mijn' ingang en mijn' uitgang: van nu af tot in der eeuwigheid (Ps. 120 passim.) Sterve mijne ziel den dood der rechtvaardigen, en mijn uiterste worde dat van hen gelijk (Num. 23, 10).

18 en 19.

Lacrymosa dies illa,
Qua resurget ex favilla
Judicandus homo reus:
Huic ergo parce Deus.
Pie Jesu Domine,
Dona eis requiem

Sempiternam. Amen.

Weenensvol zal die dag wezen,
Als d' uit asch, met schuld verzezen
Mensch, moet 't oordeel voorgelezen!
Daarom, God, wil sparen Dezen!
Goede Jesus, mild en teêr,
Geef d' in U ontslaap'nen. Heer!

De eeuw'ge ruste. Amen.

Toen de Zaligmaker gepreekt had over 't laatste oordeel, gaf Hij den volgenden raad: Waakt derhalve, ten allen tijde biddende, opdat

gij verwaardigd moogt worden al deze dingen, die geschieden zuller, te ontvlieden, en voor den Zoon des menschen te staan (d. i. vrijgesproken te worden door Hem, of een genadig oordeel uit zijnen mond te hooren (Beelen in Luc. 21, 36). Want in waarheid zal het een dag des weenens wezen, als de schuldige mensch ten oordeel moet verrijzen. Een dag des weenens bij uitnemendheid, want eene eeuwigheid weenens haalt den God der erbarmingen niet meer over tot barmhartigheid. Daarom scheen 't mij toe alsof 't den Zaligmaker zelven schrikte, dezen schroomlijken dag aan de menschen bekend te maken; daar 't beeld, dat Hij ons daarvan ophangt in de Verwoesting van Jerusalem, zoo schrikbarend, en zijne woorden over de verwoesting van dat afbeeldsel en diens werkelijkheid, zóó, als 't ware, dooreen geweven zijn, dat men zou zeggen: 't heeft Hem gehuiverd aan dat ontzettend laatste treurspel te denken en het den menschen te verkondigen. — Kome die dag des toorns, Heere, zooals 't in uwe eeuwige raadsbesluiten is vastgesteld, doch Heere, Heere! wil dan sparen mij!

Toen Gods volk onder Josue 't Beloofde Land was ingetrokken, moest op bevel van Mozes

plaats hebben de plechtige bezwering van 't Verbond. Dit geschiedde te Sichem, eene in een dal gelegen stad, aan de Zuidzijde afgesloten door den vruchtbaren berg Garizim, aan de Noordzijde door de naakte steenrots Hebal. Al het volk ging op tot deze groote plechtigheid. In het dal stonden de priesters met de heilige Verbondsark en eenige uitgekozen Levieten. Deze zouden met luide stemmen de zegeningen en vervloekingen voorlezen, in de wet van Mozes uitgesproken over hen, die Gods geboden onderhouden, en tegen hen, die ze overtreden zouden; en op elke zegening, moest van den Garizim, op elke vloekspraak, von den Hebal, door allen Amen! Zoo geschiede het! geantwoord worden. Nadat Josue eerst den zegen over 't volk had uitgesproken, begonnen de Priesters:

Gezegend hij, die den Heere alleen aanbidt en geen afgoden dient! — En Amen spraken de stammen op den Garizim.

Vervloekt hij, die afgodsbeelden maakt en op geheime plaatsen verbergt! — Amen klonk het van den Hebal.

Gezegend hij, die zijnen vader en zijne moeder eert! Amen. Vervloekt, die niet eert zijnen vader en zijne moeder! — Amen.

Twaalf maal daverde alzoo van de twee ber-

gen
het
die
G
ond
V
vult
D
besl
boe
sch
ind
ten
den
aan
door
gen
verl
de t
mon
over
(De
W
ste
dier
gen
Ver

gen af het Amen der zegening en twaalf maal het Amen der vervloeking. De laatste uitspraak, die alle de anderen insloot, was:

Gezegend hij, die alle voorschriften dezer wet onderhoudt en naleeft! — Amen!

Vervloekt hij, die niet alles bewaart en vervult, wat in de wet bevolen is! — Amen!

Daarna werd de ontzaggelijke plechtigheid besloten met de voorlezing van het geheele wetboek, dat Mozes kort voor zijnen dood geschreven had. Een diepen en onuitwischbaren indruk moest zeker deze gebeurtenis achterlaten in 't hart van allen die ze zagen en hoorden, en hun eene altoosdurende vermaning en aansporing zijn tot 't bewaren der trouw, Gode door hen zoo plechtig beloofd. En de twee bergen, zich in 't midden van hun land ten hemel verheffend, zouden bij voorspoed en bij rampen de trouwe getuigen zijn, dat de Joden met eigen mond Gods zegen over de naleving, Gods vloek over de schending der wet hadden afgeroepen (Deut. c. XXVII).

Wat ontzagwekkende Afbeelding van 't laatste Oordeel in dit vreeselijk grootsch tooneel dier twee met ontelbare menschen bedekte bergen, van elkander gescheiden door de ark des Verbonds, welke was Gods woonplaats, waaruit

zegen en vloek afgekondigd en door allen als onherroepelijke uitspraak met Amen bekrachtigd werd! Ook dan zal er een Garizim der uitverkorenen en een Hebal der verwezenen zijn; ook dan zal door den eeuwigen Rechter zegen en vloek worden uitgesproken: Komt gezegenden! Gaat vervloekten (Matth. 25, 34, 41! en de gelukkige en ongelukkige eeuwigheid zullen antwoorden Amen (eff. Muré).

Verlos mij, Heere, van den eeuwigen dood in dien schromelijken dag, als de hemelen moeten ontroerd worden en de aarde. Als gij de wereld zult komen oordeelen door het vuur. Ik sidder en beef als 't onderzoek zal komen en de toekomstige toorn. Die dag zal zijn een dag van toorn, rampen en ellenden, een groote dag en zeer bitterlijke (Resp. Libera). — Wij zullen hem, om niet te zondigen, steeds gedenken. En moge, als eens de overweldigende tonen van den reuzenzang „Dies iræ” over ons schamel gebeente zullen heênstroomen en de Priester, staande om onze doodbaar, ons stoffelijk overschot met wijwater besproeiend, zal bidden: Requiem æternam dona ei Dñe. — Requiescat in pace! niet de ongelukkige eeuwigheid antwoorden: Maledictionem æternam dona ei Domine! maar de gelukkige eeuwigheid: Amen!

oord
de v
door
wek
wie
maa
verl
over
zich
den
gel
in
beu
nis
He
H.
in,
Oo
Va
hei
hei

IETS OVER DE SIBYLLEN.

nze moeder de H. Kerk doet hier zeer wij-
selijk met aangaande het geloof in 't laatste
oordeel, door den mond van Thomas van Celano,
de voorzeggingen in te roepen der Sibyllen; waar-
door zij ons de belijdenis betuigt van dit schrik-
wekkend geloofspunt, niet alleen bij Gods volk,
wien het verkondigd werd door zijne profeten,
maar zelfs bij de heidenen, als zijnde 't hun
verkondigd door de Sibyllen. De heidenen waren
overtuigd dat God met die vrouwen sprak, en
zich door haar, de toegewijden aan hunne goden,
den menschen meêdeelde, en daarom hechtten zij
geloof aan hare Orakels. Ja, de Sibyllen hebben
in schoone grieksche verzen de ontzettende ge-
beurtenissen vóór en na de algemeene Verrijze-
nis des vleesches, voorspeld (J. H. Janssens,
Herm. Sacra n° 48). De bekende en uitmuntende
H. Weytingh ruimde haar daarom eene plaats
in, in zijne Hist. Litt. (Pars Prior. Sect. 1 § 2).
Ook de eerste Christenen en bijzonder de H.
Vaders, ofschoon een afschuw hebbende van de
heidensche godspraken, wezen zeer dikwijls de
heidenen, ten einde hen van de waarheid der

christelijke leer te overtuigen, met goed gevolg naar de Sibyllen; hierin 't voorbeeld volgend van den grooten Apostel der heidenen, den H. Paulus, welke hun in zijne preëken zegde: Lees met oplettendheid de Sibyl. Wij vinden dit merkwaardig stuk wel niet in zijn gewijde Brieven, doch Clemens van Alexandrië heeft 't ons bewaard, schrijvende: Clem. Alex. Strom. l. 6 Cap. 5 (Migne Patrol. Græca, t. IX, C. 261)...
δηλώσει πρὸς τῷ Πέτρῳ κηρύγματι ὁ ἀπόστολος λέγων Παῦλος : Λάβετε καὶ τὰς Ἑλληνικὰς βίβλους , ἐπίγνωτε Σίβυλλαν , ὡς ὄηλοι ἓνα θεὸν καὶ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι.

De lezing en uitlegging van dezen tekst in den door ons aangehaalden zin, verdedigt zeer goed de Benediktijn Nic. Le Nourry, In Clem. Alex. Dissert. II De libris Strom. Cap. V. Art. II. Bij Migne a. p. c. 1106—1108.

Bij C. A. Lapide (Proœmium de Prærogativis S. Pauli Cap. III. De rara Pauli Sapientia) luidt de heele tekst in 't Latijn als volgt: Het is der gedachtenis waardig wat Clem. Alex. van den H. Paulus schrijft lib. VI Stromatum (Behangself) met de volgende woorden: Quomodo Deus Judæos salvos esse voluit, dans eis Prophetas: ita etiam Græcorum spectatissimos propriæ suæ

linguae exercitatos, prout poterant capere Dei beneficentiam, a vulgo secrevit. Præter Petri prædicationem declaravit Paulus Apostolus dicens: Libros quoque Græcos sumite, agnoscite Sibyllam, quo modo unum Deum significet, et ea quæ sunt ventura: Hydaspem sumite, et legite, et invenietis Dei filium multo clarius et apertius esse scriptum, et quemadmodum adversus Christum multi reges instruerent aciem, qui eum habent odio, et eos qui nomen ejus gestant, et ejus fideles et adventum et tolerantiam. Hæc Clemens, non ex epistolis, sed ex concionibus S. Pauli, per manus tradita posteris consignavit: unde discas quanti veteres, ac S. Paulus sibyllina Oracula fecerint (ita Baron. in Apparatu Annal). Even als God de Joden wilde zalig maken, door hun Profeten te geven: evenzoo zonderde hij de uitstekendste Grieksche taalgeleerden, naarmate zij Gods weldadigheid konden vatten, van het volk af. Behalve de prediking van den H. Petrus, heeft de H. Paulus zulks met de volgende woorden betuigd: Neemt ook de Grieksche boeken ter hand. Erkent de Sibyl, op welke wijze zij eenen God bediedt, en de toekomstige dingen. Neemt Hystaspis en leest hem, en gij zult bevinden dat hij over Gods Zoon zeer duidelijk en klaar schrijft, en hoe vele koningen

tegen den Christus zich in slagorde zouden stellen, die hem haten, en hen die zijnen naam dragen en zijne getrouwen (geloovigen) en zijne komst en zijne lijdzaamheid. Dit heeft Clemens, niet uit de brieven, maar uit de preêken van S. Paulus, den nakomelingen van hand tot hand overgeleverd opgeteekend: Leert hieruit op hoe hoogen prijs de ouden, en S. Paulus, de Sibyljnsche Godspraken stelden. (Alzoo Baronius).

Clemens Alex. door den H. Hier. genoemd de wijsgeer der wijsgeeren leefde in 't begin der 3de eeuw.

Dat God de taalgeleerden der Grieken afzonderde wil zeggen, dat Hij deze Wijzen uitkoos, om voor dit volk in eigen taal als profeten te zijn, het tot de kennis van den waren God te brengen en tot zijnen dienst aan te sporen.

Deze Hystaspes was een heidensch schrijver. Zijne boeken zijn jammer genoeg door den tijd verloren gegaan; want zij moeten, daar zelfs de H. Paulus ze den heidenen ter lezing aanbeveelt, een ware schat zijn geweest voor de christelijke leer.

De Heidenen noemden volgens Origenes tegens Celsus (Boek VII), de eerste Christenen welke

hun gedurig de Sibyllijnsche Godspraken aanhaalden, Sibyllisten. De Kerk heeft dit vroeger door haar aangewend machtig wapen ter zegepraal van het christen- over het heidendom, na behaalde overwinning, als een roemvol zegeteeken in de scheede gestoken en als eene kostbare erfenis bewaard.

Nooit heeft iemand de echtheid van dit wapen betwijfeld d. i. nooit heeft iemand beweerd, dat de Sibyllijnsche Godspraken aangaande J. Ch. niet echt zijn. Die profetessen hebben waarlijk van hem voorspeld: Zijne geboorte, zijn leven, zijn lijden, zijne hemelvaart en zijne komst ten oordeel, lang voor zijne Menschwording; en zóó als de H. Vaders ons hare orakels aanhalen. Slechts eenige protestanten hebben die echtheid in twijfel getrokken en voorgegeven, dat die orakels niet van de Sibyllen zijn, maar opgemaakt kort vóór (59 jaren voor Ch.), of na Christus' geboorte, (138 jaren na Ch. beweerde Blondel) door een jood of christen. — Zulks beweren Blondel, Vossius en Marckius. Hunne beweringen zijn echter grondig wederlegd door Pater J. Crasset, S. J. in zijne: *Dissertation sur les oracles des Sibylles*, Paris 1684.

Blondel. David Blondel geboren te Châlons-sur-Marne in 1591, werd predikant in 1614,

leeraar der geschiedenis te Amsterdam in 1650; hij werd blind en stierf den 6 April 1655. In 1649 deed hij in Charenton eene verhandeling over de Sibyllen drukken.

Vossius. Isaac Vossius geboren te Leiden in 1618, waar zijn vader in dat jaar hoogleeraar benoemd was, vestigde zich in Engeland en stierf in 1689. Hij muntte uit door zijn geheugen, was een zeer belezen man, maar het ontbrak hem aan oordeel. Onder andere werken verscheen van hem: *De Sibyllinis aliisque quæ Christi natalem præcessere, oraculis*. Leiden 1680.

J. Marckius geboren in 1655 in Friesland, was predikant en leeraar te Franeker, Groningen en eindelijk te Leiden, waar hij den 30 Januari 1731 stierf. In 1682 (dus op zeven en twintig-jarigen leeftijd) liet hij te Franeker zijne dissertaties tegen die van P. Crasset over de Sibyllen drukken, waarin hij in hoofdzaak met Blondel overeenkomt.

P. Crasset (Joan. Crasset S. J. geb. te Dieppe 3 Januari 1618, gestorven te Parijs 4 Juni 1692) schrijver van verschillende bijzonder ascetische werken, liet te Parijs in 1678 drukken: „*Dissertation sur les oracles des Sibylles*” en in 1684 eene tweede uitgave, waarin hij de op-

werpingen van Jan Marck meesterlijk weêrlegde.

Ik beantwoord daarom in 't kort de volgende vier vragen. I. Zijn er Sibyllen geweest? II. Hoeveel? III. Welke waarde hebben hare voorzeggingen? IV. Zijn hare orakels vervalscht?

I.

Zijn er Sibyllen geweest?

Zeker is 't dat er Sibyllen geweest zijn d. i. vrouwen onder de heidenen, op sommige tijden met Gods geest beziel, of zoo als Varro zegt: vrouwen door God ingegeven. De naam Sibylla komt van Σιὸς Gen. Σιοῦ Dorisch voor Θεὸς (Deus, God) en βουλή (voluntas, decretum, consilium: wil, besluit, raad) dus Σιοῦβουλή Dei judicium seu decretum, Gods raad, wil, besluit. Eene Sibyl is dus eene verkondigster van Gods wil, besluit, raad of raadsbesluiten, Profetes. De meesten waren aan Afgoden toegewijd, in wier tempels zij godspraken verkondigden, ook wel in bergholen of spelonken, wanneer de heidenen haar kwamen raadplegen. Haar werden

de kennis der toekomst en de voorzeggingsgave toegeschreven.

Bij de Grieken ten minste, werden zij, ten tijde van Herodotus (+ 550 v. Ch.) als dusdanigen aangezien. Zij waren, zoo hield men, maagden, welke in de eenzaamheid levend, in innige vereeniging met God waren, van Hem openbaringen kregen en niet zelden iets voorspelden. (Hermas. Justinus. Theophilus van Antiochie. Lactantius. Tertullianus. St. Thomas. de zalige Canisius S. J. enz.) Ook de H. Hier. beweert (lib. I contra Jovinianum) dat zij om hare maagdelijkheid door God met de profetiegave waren bedeeld. Dit is ook 't gevoel van C. A. Lapide (Comm. in Ep. R. Pauli p. 256, 2. c.) en J. Tirinus (Index Auctorum, Sibyllæ). En de H. Augustinus geeft haar eene plaats in de Stad Gods, d. i. der heiligen: Ut in eorum numero deputanda videatur qui pertinent ad civitatem Dei (Aug. l. 18, in civ. Dei c. 23). — Ook bij andere volkeren hoofdzakelijk bij de Romeinen werden zij voor dezulken gehouden.

II.

Hoeveel Sibyllen zijn er geweest ?

Haar getal is onzeker. In 't begin was die naam alleen eigen aan de Profetesse van Delphi, later werd hij gegeven aan alle vrouwen, die godspraken verkondden. Plato, de eerste der ouden, die van haar melding maakt (a. C. n. 427), schijnt er slechts eene aan te nemen, wijl hij eenvoudig zegt: de Sibyl, zoo ook de H. Paulus (67 of 68 p. C. n.). Zulks beweren ook eenige nieuwere schrijvers, onder anderen D. Pierre Petit in zijne geleerde Verhandeling over de Sibyllen, waarin hij zegt dat de verschillende namen der ééne en zelfde Sibylla, gehouden worden voor zoo vele onderscheidene Sibyllen. Hij meent dat die ééne Sibyl eene grieksche is, wijl de haar toegeschreven godspraken in 't Grieksch waren; dat zij, te Erythræa in Jonië geboren, Herophile genaamd, veel reisde en zeer oud werd; en dat zij wegens die veelvuldige reizen in verscheidene streken, als van Claros, Samos, Delos, Delphi enz. de namen dezer steden kreeg, en te Cuma in Italië overleden is. Haar graf bestond nog ten tijde van Pausanias + 400 v. Christus. — Deze, zij ze van Erythræa of van

Cuma, is zeker de beroemdste. Zij bood aan Tarquinius den 1sten of Priscus, hare negen boeken Godspraken aan, voor 300 goudstukken; Tarquinius weigerde, omdat hem de prijs te hoog was. Dan wierp zij er drie van in het vuur. Toen vraagde zij voor de overige zes dezelfde som, de koning weigerde lachend, meenende met eene krankzinnige te doen te hebben; toen verbrandde zij, zonder een woord te spreken, de drie andere. Tarquinius hierover verbaasd en door bijgeloovigheid gedreven, gaf haar, na eerst de waarzeggers geraadpleegd te hebben, voor de drie overgeblevene de heele som. (Lactantius, Inst. I, 6). — Varro echter (a. c. 117), Cicero's vriend, de geleerdste aller Romeinen (volgens de geschiedenis zou hij 500 boeken hebben geschreven), onderscheidt 10 Sibyllen. 1. De Perzische, anderen noemen haar de Chaldeeusche. Zij heet Sambetha, haar vader Berosus, haar moeder Erymanthe, haar geboorteplaats is Noë (eene kleine stad bij de Roode Zee). Misschien wordt zij daarom door anderen genoemd de schoondochter of de afstammeling van Noë. Zij heeft 24 boeken geschreven, waarin zij zoo juist en duidelijk spreekt over de geboorte, de wonderen, 't lijden, den dood, de verrijzenis en de laatste komst ten oordeel van J. Ch. dat het als

een Afschrift is van 't Evangelie. 2. De Libische. 3. De Delphische. 4. De Italische of van Cuma. 5. De beroemdste van allen, de Eythreesche, welke anderen nemen, en met waarschijnlijkheid, voor de Persische. Eusebius meent dat zij leefde ten tijde der stichting van Rome d. i. 700 jaren v. Ch. 6. Die van Samos, de 7de is die van Cuma (in Ionië), door eenigen genoemd Amalthea, door anderen Herophile, bijgevolg dezelfde van Erythræa de 8ste die van Hellespont, die geleefd heeft ten tijde van Solon en Cyrus, dus om de 600 jaren v. Ch. De 9de is de Phrygische, de 10de de Tiburtijnsche. Vele merkwaardige schrijvers halen nog verscheidene andere aan, doch Lactantius en de H. Augustinus beperken zich met Varro bij 't getal tien.

III.

Welke waarde hebben hare voorzeggingen?

Wij gelooven dat God deze godspraken den Sibyllen, ofschoon heidinnen, heeft kunnen ingeven, gelijk Hij gedaan heeft met Balaam den Moabiter, die waarschijnlijk een heiden was; en velen zijn met den H. Hier. van gevoelen, dat

zij werkelijk op ingeven van den H. Geest hebben voorspeld. 't Kan overigens niet bewezen worden, dat zij heidinnen waren. Misschien zelfs waren zij vrouwen uit 't joodsche volk gesproten, tijdens de babylonische gevangenis, die den heidenen de voorzeggingen van Gods volk leerden kennen. Sommige schrijvers zeggen dat eene van haar ons als eene Syrische of Joodsche wordt aangegeven. Haar naam is een Syrische Sambétha, in 't hebreeuwsch Sabbatha afstammend van Sabbath, rust. Misschien is zij de eenigste. Wat hiervan ook zij, men kan al ontkenne men, dat ze door God zijn ingegeven, dan toch als zeker aannemen, dat hare godspraken tot bron hebben de H. hebreuwsche boeken, reeds 300 jaren voor Chr. door grieksche vertalingen bekend, en zeker reeds lang te voren min of meer bekend door de verspreiding der joden, of door de reizen der Wijzen in Judea. Zeker is 't nog, dat zij voorzeggingen bevatten, omtrent den Zaligmaker, welke in de handen waren van 't heidensche volk, en door de H. Vaders werden aangehaald ter verdediging van den christelijken godsdienst, zoo als door St. Clemens Paus, St. Justinus martelaar, Eusebius, Athenagoras, Origenes, Theophilus van Antiochië, Clemens van Alexandrie, SS. Lactantius, Ambrosius, Hierony-

mus, August enz. welke hielden dat zij op Gods ingeven gesproken hadden (Dictionnaire des Religions Tom. VI Paris, Migne.)

En de H. Kerk bevestigt het gezag der Sibylla door zelve ons heên te wijzen in den „Dies iræ” naar hare orakels.

Zeker is 't nog dat de Grieksche en Latijnsche dichters, redenaars, geschiedschrijvers en wijsgeeren haar hebben aangehaald, onder anderen: Plato, Aristoteles, Varro, Cicero, Strabo, Tacitus, Suetonius, Titus Livius, Pausanias, Plinius, Homerus, Horatius, Virgilius, Ovidius, Juvenalis enz. en dat het Romeinsche volk over 't algemeen, alsook de Senaat, eenige jaren voor Chr. geboorte, zeer begaan waren met de voorzeggingen der Sibyllen. Wij zien dit vooral bij Virgilius, welke ter eere van den zoon van Pollio, een lang orakel der Sibyl van Cuma in heerlijke verzen vertolkte, en wiens bewoordingen hij met zekere godsdienstigheid en nauwgezetheid behoudt. In dien heelen herderszang (den vierden, Ecloga IV, Pollio), een waar meesterstuk van dien grooten dichter, treft men misschien geen' versregel aan, of hij is toepasselijk op J. Ch. Als men hem leest, waant men zich te vermeien in een hoofdstuk van den grooten

profeet Isaias. Die gouden eeuw van Saturnus, die maagd Astrea, dat groot Kindje, die vrede, dat spelen van schapen en leeuwen, die lachende natuur vol bloemen, die rijke oogst, die druif op den hagedoorn, die heilige eik, zweetende zoeten honigdauw, die steden zonder wallen, die akkerman ontslagen van den zwaren arbeid, die veelkleurige rammen en vette lammeren, en bovenal die kleine Knaap de boosheid der menschen komende uitwischen, die spruit der Godden, dat maagdelijk wicht, zij brachten den grooten dichter in verrukking en hij riep uit: Tijd vaar voort! kom! kom! och dat ik dan nog leve! ik zal zingen zóó schoon, dat al de goden 't mij gewonnen geven. Zoo klepte de Mantuaasche zwaan met zijne pennen, bij 't vernemen der godspraken van de Cumaasche Sibylla. Geen wonder dat dit heerlijk geboortelied aan den Romeinschen Pollio, volk en machthebbenden in beweging bracht; en dat later keizer Constantinus de Groote het in grieksche verzen liet vertalen en zelf die voorlas in 't Concilie van Nicea an. 325 n. Ch. Deze zijne getuigenis over het gezag der Sibyllen is wel de schitterendste en de zekerste, die men kan aanhalen. De groote Keizer hield zijne redevoering voor de doorluch-

tigst
318
Ker
keiz
mee
zete
en d
der
gew
te l
mee
zij
wan
den
aan
ong
zen
ver
van
die
de
me
Xc
Jes
Da
uit

tigste vergadering der wereld. Zeker zouden die 318 geleerde, heilige, ja (zelfs eenige) gemartelde Kerkvoogden, waren die orakels niet echt, den keizer overtuigd hebben dat 't fabels waren; te meer wijl aldaar vele Ariaansche bisschoppen zetelden, welke de Godheid van J. Ch. loochenden en de keizer hen wilde overreden door 't gezag der Sibyllen. Zijne getuigenis wordt nog des te gewichtiger, omdat hij de boeken der Sibyllen, te Rome bewaard, te zijnen dienste had; want meer dan 50 jaren na zijn' dood eerst, werden zij verbrand. Geen twijfel of hij had ze gelezen, want bij alle groote staatsaangelegenheden werden ze geraadpleegd. Ziehier nu zijne woorden aangaande de Sibylla van Erythræa: „Die Sibyl, ongetwijfeld door God ingegeven, heeft in verzen de toekomstige gebeurtenissen voorspeld. Zij verkondigt duidelijk de geschiedenis der komst van J. Ch. in de volgorde der eerste letters, die men noemt: Acrostichon (een gedicht, waarin de eerste letters der regels zekere namen vormen) welke deze woorden uitmaakt: Ἰησοῦς Χριστός Θεοῦ υἱός Σωτήρ, Σταυρός d. i. Jesus Christus Gods zoon Zaligmaker, Kruis. Dan haalt hij de 27 Acrostichons aan (hierachter uit S. Aug. „Stad Gods” genomen en vertaald),

en gaat voort: Velen echter slaan geen geloof aan deze profetie, ofschoon geloovend, dat er eene Erythreesche Sibyl was. Zij geven zelfs voor, dat een Christen ietwat in 't verzen maken bedreven, deze Acrostichons heeft gemaakt en ze een valschen titel gegeven heeft, met die onder 't getal der orakels van de Sibyllen te stellen. Maar 't is zeker dat die voorzegging echt is, want onze geleerde mannen, S. Justinus, Clemens van Alexandrie, Lactantius en Eusebius hebben met zoo veel zorg, en nauwkeurigheid den tijd nagevorscht en opgeteld, dat niemand kan denken: dit gedicht is gemaakt na Christus' komst. Zij daarom die zeggen, dat deze verzen niet lang te voren door de Sibyl zijn uitgesproken, zijn klaarblijkelijk overtuigd van leugen. Tot staving van zijn betoog haalt hij Virgilius aan, wiens verzen hij met veel kunde en vroomheid uitlegt en toepast op den Zoon Gods, en den gelukkigen staat van den Christelijken godsdienst; en Cicero, dien hij verzekert deze profetie gelezen en in 't latijn te hebben overgebracht.

Ik voeg hierbij de gewichtige getuigenis van den H. Augustinus, den beroemdsten wellicht van de Kerkleeraars. Geen schreef zoo veel als hij. En er is ook zeker niemand of hij heeft achting voor dat wonder van verstand. Zijn mee-

sterstuk is de grootsche „Civitas Dei” „StadGods”, het geleerdste en diepstdoordacht van al zijne werken, verdeeld in 22 boeken, en geschreven ter bestrijding van het joden- en heidendom en ter verdediging van het Christendom. Beuzelingen en nietigheden komen er alzoo niet te pas. Hij schrijft daarin eene verhandeling over de Sibyllen. En wijl hij een der heiligste, geleerdste en scherpzinnigste is van alle Kerkvaders, is zijn gezag én wat de oudheid én wat de zekerheid betreft van 't grootste gewicht; ja doorslaand als we bedenken dat S. Aug. deze vraag grondig heeft bestudeerd, dat hem de twijfels aangaande de echtheid der Sibyllijnsche godspraken bekend waren en hij niet lang na den tijd leefde, waarin men beweerde dat ze vervalscht waren. Dat onovertroffen vernuft nu, staaft de echtheid der godspraken van de Sibyllen en dat deze ten gunste des christendoms geprofeteerd hebben. Kortheidshalve deel ik alleen mede, wat hij over de Sibyl van Erythræa zegt (l. 18, c. 23), 't welk hij herhaalt in een sermoon, waarin hij de joden, heidenen en Arianen bestrijdt (Tom. VI):

Sancti Augustini Eppi

de civitate Dei lib. XVIII.

CAP. XXIII.

I. Eodem tempore nonnulli Sibyllam Erythræam vaticinatam ferunt. Sibyllas autem Varro prodidit plures fuisse, non unam. Hæc sane Erythræa Sibylla quædam de Christo manifesta conscripsit, quod etiam nos prius in latina lingua versibus male latinis et non stantibus legimus, per nescio cujus interpretis imperitiam, sicut post cognovimus. Nam vir clarissimus Flaccianus, qui etiam proconsul fuit, homo facillimæ facundiæ multæque doctrinæ, cum de Christo colloqueremur, græcum nobis codicem protulit, carmina esse dicens Sibyllæ Erythrææ, ubi ostendit quodam loco in capitibus versuum ordinem litterarum ita se habentem, ut hæc in eo verba legerentur: Ἰησοῦς Χριστός Θεοῦ υἱὸς σωτήρ, quod est latine, Jesus Christus Dei Filius Salvator. (1) Hi autem versus, quorum primæ litteræ

(1) Alzog o. c. Patrologie pag. 98 schrijft: »Als besonders merkwürdig darin erschien das berühmte Akrostichon: Ἰησοῦς Χριστός Θεοῦ υἱὸς σωτήρ

Uit S. Augustinus B.sc.,

„over de Stad Gods”.

BOEK XVIII. HOOFDST. XXIII.

Eenigen (zegt die geleerde Kerkvader) zijn van gevoelen dat te dien tijde (d. i. toen Ezechias in Judea regeerde, en Romulus het romeinsche rijk stichtte), de Sibyl van Erythraë profeteerde. In waarheid deze Sibyl heeft klaarblijkelijk over den Christus geschreven, zooals wij vroeger reeds gelezen hebben in latijnsche, doch slechte verzen en zonder maat. Later vernamen wij dat zulks gekomen was door de onervarenheid van wie weet, welk vertaler. Want de uitmuntende Flaccianus, vroeger proconsul of stedehouder, een zeer welsprekend man, haalde, toen wij over den Christus spraken, een grieksch boek voor den dag, zeggende: Ziehier de gedichten der Sibyl van Erythraë. Toen wees hij mij ergens in 't begin der verzen zoodanige volgorde der letters, dat daarin deze woorden $\sigma\tau\alpha\upsilon\rho\acute{o}\varsigma$ in lib. VIII, vers 217—250, welches die **Wiederkunft Christi zum Weltgerichte zum Inhalte hat, und in der christlichen Literatur vielfach als höchst wunderbar angeführt und erörtert worden ist.**

istum sensum, quem diximus, reddunt, sicut eos quidam latinis et stantibus versibus est interpretatus, hoc continent :

I Iudicii signum tellus sudore madescet.

H E cœlo rex adveniet per sæcla futurus;

M Scilicet in carne præsens ut judicet orbem.

O Unde Deum cernent incredulus atque fidelis

I Celsum cum sanctis, ævi jam termino in ipso.

M Sic animæ cum carne aderunt, quas judicet ipse.

X Cum jacet incultus densis in vepribus orbis.

D Rejicient simulacra viri, cunctam quoque gazam:

E Exuret terras ignis, pontumque polumque

I Inquirens, tetri portas effringet Averni.

M Sanctorum sed enim cunctæ lux libera carni

te lezen stonden: Ἰησοῦς Χριστός Θεοῦ υἱὸς
σωτήρ. (N.B. het woord σταυρός is hier gelijk
men merkt, weggelaten). In 't latijn: Jesus
Christus Dei filius salvator. Deze verzen nu, wier
eerste letters den gezegden zin geven, gelijk die
zeker iemand in latijnsche verzen en in maat heeft
overgebracht, zijn van den volgenden inhoud:

Bij 't teeken des oordeels zal de aarde nat
worden van zweet.

Uit den Hemel zal komen de Koning en zijn in
eeuwigheid:

En wel lichamelijk tegenwoordig, om de wereld
te oordeelen.

Zoo dat God zullen aanschouwen de ongelovige
en geloovige

In den hooge met de heiligen, op het reeds
daarzijnde einde der eeuwen.

Zoo ook zullen de zielen met de lichamen te-
genwoordig zijn, die hij zelf zal oordeelen.

Dewijl ligt woest in dichte doornen de aarde.

De Afgodsbeelden zullen zij wegwerpen de men-
schen, en alle schatten;

Een vuur zal de aarde verbranden, en zee en hemel
Doordringende, zal het de poorten van den zwart-
ten afgrond overweldigen.

Dan zullen al de lichamen der heiligen met een
vrij licht

- ↳ Tradetur, sontes æterna flamma cremabit.
- Occultos actus retegens, tunc quisque loquetur
- ↳ Secreta, atque Deus reserabit pectora luci.
- ⊕ Tunc erit et luctus, stridebunt dentibus omnes.
- ↳ Eripitur solis jubar, et chorus interit astris.
- Volvetur cœlum, lunaris splendor obibit.
- ↳ Dejeciet colles, valles extollet ab imo.
- ↳ Non erit in rebus hominum sublime, vel altum.
- ↳ Jam æquantur campis montes, et cœrula ponti.
- Omnia cessabunt, tellus confracta peribit.
- ↳ Sic pariter fontes torrentur, fluminaque igne.
- ↳ Sed tuba tum sonitum tristem demittet ab alto
- ⊕ Orbe, gemens facinus miserum variosque labores:
- ↳ Tartareumque chaos monstrabit terra dehiscens.

Worden omgeven, een eeuwig vuur zal de boozen verslinden.
Dan zal ieder, de verborgen werken ontdekkend, verkonden
Zijne geheimen, en God zal de harten ontsluiten aan het licht.
Ook zal er dan geweest zijn, knarsetanden zullen allen;
Hij wordt weggenomen de glans der zon, en het sterrenheer gaat onder.
Toegerold zal worden de Hemel, de luister der maan zal verdwijnen.
Hij zal omverwerpen de heuvelen, opheffen van onder de dalen.
In der menschen dingen zal niets verheven zijn, noch hoog.
Alreeds worden gelijk gemaakt aan de dalen de bergen, en de zeeën aan 't land.
Alles zal ophouden, de ingestorte aarde zal vergaan.
Zoo ook zullen de bronnen verbranden en de stroomen door 't vuur.
Maar eene bazuin zal dan een droef geschal afzenden van den hoogen
Hemel, beweened de rampzalige misdaad en de verscheiden rampen:
Den helschen afgrond zal toonen de gapende aarde.

Η Et coram hic Domino reges sistentur ad unum.

Ϛ Recidet e cœlis ignisque et sulphuris amnis.

In his latinis versibus de græco utcumque translatis, ibi non potuit ille sensus occurrere, qui fit cum litteræ, quæ sunt in eorum capitibus, connectuntur, ubi Υ littera in græco posita est, quia non potuerunt verba latina inveniri, quæ ab eadem littera inciperent, et sententiæ convenirent. Hi autem sunt versus tres, quintus et octavus decimus et nonus decimus. Denique si litteras, quæ sunt in capitibus omnium versuum connectentes, horum trium quæ scriptæ sunt non legamus, sed pro eis Υ litteram, tanquam eisdem locis ipsa sit posita, recordemur, exprimitur in quinque verbis, Jesus Christus Dei Filius Salvator: sed cum græce hoc dicitur, non latine. Et sunt versus viginti et septem, qui numerus quadratum ternarium solidum reddit. Tria enim ter ducta fiunt novem. Et ipsa novem si ter ductantur, ut ex lato in altum figura consurgat, ad viginti septem perveniunt. Horum autem græcorum quinque verborum, quæ sunt, Ἰησοῦς Χρῆστὸς Θεοῦ υἱὸς σωτήρ, quod est latine, Jesus Christus Dei Filius Salvator, si primas litteras jungas, erit ἰχθύς, id est, piscis, in quo

En hier zullen voor den Heere de Koningen tot
één toe terecht staan.

Uit de hemelen zal weêr storten een vuur- en
solferstroom.

In deze latijnsche verzen uit 't grieksch, zoo-
veel doenlijk, overgebracht, kon daar die zin
niet voorkomen, welke ontstaat, als de hoofd-
letters worden samengevoegd, waar de letter Υ
zich in 't grieksch bevindt, omdat er geene la-
tijnsche woorden konden gevonden worden be-
ginnende met diezelfde letter, en voor dien zin
passend. Zulke verzen nu zijn er drie, het vijf-
de, achttiende en negentiende. Indien wij ein-
delijk de hoofdletters van alle verzen zamen-
voegende, die van deze drie, welke geschreven
zijn, niet lezen, maar ons verbeelden dat daar-
voor in de plaats staat de letter Υ , dan wordt
in vijf woorden: Jesus Christus Gods zoon ver-
losser uitgedrukt: Maar zoo zegt men 't in het
Grieksch, doch niet in het Latijn. En er zijn
zeven en twintig verzen; dit getal maakt het
kubiek van drie uit. Want driemaal drie is negen.
En negen met drie vermenigvuldigd, om van het
quadraat kubiek te maken (letterlijk om de
meetkundige figuur of vorm van de breedte
in de hoogte te doen stijgen), maakt zeven en
twintig. Voegt men nu van de vijf grieksche

nomine mystice intelligitur Christus, eo quod in hujus mortalitatis abyssonelut in aquarum profunditate vivus, hoc est sine peccato esse potuerit.

II. Hæc autem Sibylla sive Erythræa, sive ut quidam magis credunt, Cumæa, ita nihil habet in toto carmine suo, cuius exigua ista particula est, quod ad deorum falsorum sive factorum cultum pertineat; quin imo ita etiam contra eos et contra cultores eorum loquitur, ut in eorum numero deputanda videatur, qui pertinent ad Civitatem Dei. Inserit etiam Lactantius operi suo quædam de Christo vaticinia Sibyllæ, quamvis non exprimat cuius. Sed quæ ipse singillatim posuit, ego arbitratus sum conjuncta esse ponenda, tanquam unum sit prolixum, quæ ille plura commemoravit et brevia. „In manus iniquas, inquit, infidelium postea veniet: dabunt autem Deo alapas manibus incestis, et impurato ore exspuent venenatos sputus: dabit vero ad verbera simpliciter sanctum dorsum. Et colaphos accipiens tacebit, ne quis agnoscat, quod ver-

woorden, welke zijn Ἰησοῦς Χριστός, Θεοῦ υἱός σωτήρ, en in het latijn Jesus Christus Gods zoon Verlosser, de eerste letters samen, dan krijgt men ἰχθύς, dat wil zeggen, visch, door welke benaming op verborgen of geestelijke wijze Christus wordt verstaan, omdat hij in 's werlds (of 's sterfelijkheids) afgrond als in der wateren diepte levend, dat is zonder zonde kon zijn.

II. Deze Sibylla nu, zij het die van Erythræa, of zoo als eenigen liever gelooven van Cuma, (N.B. hier zien wij dat zij ten tijde van den H. Aug. ook verwisseld werden) heeft niets in haar heel gedicht, waarvan bovenstaand maar een klein gedeelte is, dat betrekking heeft op den eeredienst der valsche of gemaakte goden; zij spreekt integendeel zoo tegen hen en hunne dienaren, dat men haar onder 't getal schijnt te kunnen rekenen van degenen, welke behooren tot de Stad Gods (dat is tot de zaligen). Ook Lactantius lascht in zijn werk eenige voorzeggingen in der Sibylla, ofschoon hij niet zegt van welke. Ik heb nu gemeend die, welke hij ieder afzonderlijk vermeldt, bijeen te voegen, alsof het er eene uitgebreide is, welke hij als meerdere en in 't kort aanhaalt. „Daarna, zegt hij, zal hij komen in de goddelooze handen der ongeloofti-

bum, vel unde venit, ut inferis loquatur, et corona spinea coronetur. Ad cibum autem fel, et ad sitim acetum dederunt: inhospitalitatis hanc monstrabunt mensam. Ipsa enim insipiens gens tuum Deum non intellexisti, ludentem mortalium mentibus, sed et spinis coronasti, et horridum fel miscuisti. Templi vero velum scindetur; et medio die nox erit tenebrosa nimis in tribus horis. Et morte morietur tribus diebus somno suscepto: et tunc ab inferis regressus ad lucem veniet primus, resurrectionis principio revocatis ostenso". Ista Lactantius carptim per intervalla disputationis suæ, sicut ea poscere videbantur, quæ probare intenderat, adhibuit testimonia sibyllina, quæ nos nihil interponentes, sed in unam seriem connexa ponentes, solis capitibus, si tamen scriptores deinceps ea servare non negligant, distinguenda curavimus. Nonnulli sane Erythræam Sibyllam, non Romuli, sed belli trojani tempore fuisse scripserunt (1292—1282 a. J. Chr.)

gen; dezen nu zullen God op snoode wijze kinnebakslagen geven en met hun onreinen mond vergiftige speeksels op hem uitspuwen: doch hij zal eenvoudig den slagen zijn heiligen rug overgeven. En vuistslagen ontvangende zal hij zwijgen, opdat niemand erkenne, dat het woord, of van waar het gekomen is, en hij tot de dooden spreke, en gekroond worde met eene doornen kroon. Tot spijs hebben zij hem gal, en tot drank azijn gegeven; zulk een onvriendelijke tafel zullen zij hem aanwijzen. Want gij, dwaas volk, hebt niet erkend uwen God, die spot met de raadslagen der stervelingen, integendeel gij hebt hem met doornen gekroond, en hem walgelijke gal gemengd. En des tempels voorhangsel zal gescheurd worden en in 't midden van den dag zal het zeer duistere nacht zijn, drie uren lang. En hij zal den dood sterven, drie dagen diens slaap op zich nemen: en dan uit het graf teruggekeerd, zal hij de eerste voor het licht komen, na het begin der verrijzenis aan alle teruggeroepen te hebben getoond, (dat is: na den menschen te hebben doen kennen dat gelijk hij, zij eens zullen verrijzen). Lactantius heeft die Sibyllijnsche getuigenissen een voor een als in 't voorbijgaan en bij tus-

schentijd, naar gelang hij dacht dat zijne bewijsvoering in zijne redetwisten die vergde, gebezigd. Wij nu zetten er niets tusschen, voegen die samen en maken er eene ononderbroken schakel van. Wij hebben toch gezorgd om ze te onderscheiden, doch alleen door de hoofdstukken, als nu ook in het vervolg de schrijvers maar niet verwaarloozen die te behouden. Eenigen, ik beken het, hebben geschreven, dat de Sibyl van Erythræa, niet ten tijde van Romulus, maar van den Trojaanschen oorlog geleefd heeft d. i. 1292—1282 v. Chr.

Duidelijker kan die vreeselijke dag niet voorspeld worden. Voegt men hierbij wat de H. Justinus, martelaar, verzekert met eigen oogen gezien te hebben over de plaats en de plechtigheden dezer godspraken, dan moet de indruk hiervan bij de hoorders overweldigend en onuitwischbaar zijn geweest. Het getuigenis van dezen grooten heiligen Kerkvader is allerge-wichtigst om de oudheid, zijn beroep, zijne geleerdheid en heiligheid. Om de oudheid, wijl hij leefde in 't midden der tweede eeuw; zoodat men hem, na Christus' leerlingen en Apostelen, kan houden voor den oudsten Kerkvader. Om zijn beroep, hij was een beroemd wijsgeer, die met glans een leerstoel had bekleed aan de hei-

densche Academie; om zijne geleerdheid, hij had al de gewijde en ongewijde schrijvers gelezen. Eusebius zegt dat de naam van S. Justinus dien van alle groote mannen, welke in de tweede eeuw de H. Kerk verlichtten, in glans overtrof (De Feller art. Justinus). Om zijne heiligheid, hij is een martelaar. Die wonderbare wijsgeer loofde God onder de geeselslagen, stortte voor Jesus Christus zijn bloed en is gekroond met de roemvolle eerekroon der Martelaren. Zijne Heil. Paus Leo XIII het Licht in den Hemel, op wien Christenen en heidenen b. v. China, Japan enz. hopen, de groote Wijsgeer van onzen tijd, heeft in 1882 voorgeschreven aan de heele Kerk, diens Officie en Mis te houden (ex II Noct. Offic. 14 April). Photius, de geleerde van zijne eeuw (9de) en der vorige eeuwen, ofschoon een goddelooze (S. Alf. XXI Deel p. 352), heeft zijn lof bezongen en die is wonder schoon. S. Justinus nu zegt dat die Sibyl, geboren te Babylonie, dochter is van Berosus en, zonder te weten hoe, te Cuma is aangeland en aldaar de toekomst voorspeld heeft; dat hij daar geweest is en iets grootsch, wonderbaars gezien heeft, een gebouw namelijk uit één' steen opgetrokken, alwaar, naar 't zeggen der inwoners, de Sibyl hare Godspraken hield. In 't midden van dien tempel,

zegt hij, heeft men mij drie bakken aangetoond, uit denzelfden steen gehouwen. Daar liet ze water in doen om zich te wasschen. Vervolgens kleedde zij zich met eene stool (een lang slepend overkleed, tabbaard), en ging zich verbergen in 't diepste van dat heiligdom; aldaar besteeg zij een hoogen troon en verkondigde hare Godspraken en deed hare voorzeggingen. — Dan zegt S. Justinus tot de Grieken: Geeft maar niet acht op hare manier van spreken, maar op wat zij zegt. Erkent het goed, dat zij u moet bezorgen, daar zij u klaar en duidelijk voorspelt de komst van J. Ch. En op eene andere plaats vermaant hij: (S. Justinus: Cohortatio ad Græcos Migne P. G. c. 309.)

Credite, ut jam dixi, τῇ ἀρχαιοτάτῃ καὶ σφῶδρα παλαιᾷ Σιβύλλῃ Sibyllæ antiquissimæ et vetustissimæ, cujus libri per totum orbem servantur quæque ἀπό τινος δυνατῆς ἐπιπνοίας, ex potenti quodam afflatu deos qui dicuntur, nullos esse per oracula nos docet, ac de futuro Salvatoris nostri Jesu Christi adventu, ac rebus omnibus quas gesturus erat, clare et aperte prænuntiat.

Gelooft, gelijk ik reeds zeide, aan de oudste en bejaardste Sibyl, wier boeken de heele wereld

door bewaard worden, en die uit zekere machtige ingeving ons door hare orakels leert, dat de zoogenoemde goden, geene goden zijn; en klaar en openlijk voorspelt de aanstaande komst van onzen Verlosser Jesus Christus, en al zijne werken.

Hier, en boven spreekt Justinus van „de komst van den Verlosser Jesus Christus.” τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Daarenboven toont hij er klaar in den samenhang, dat hij „quoad substantiam” of wat de kern der zaak betreft, de voorzegging eener Sibyl voor echt (authentiek) aanneemt, dat zij door „hoogere ingeving” (ten minste soms) sprak; en de woorden: τοῦ Σωτῆρος I. X. herhalend, misschien „letterlijk” wil citeeren of aanhalen.

St. Thomas zegt (Summa 2, 2, q. 172 a 6): De Sibyllen hebben vele waarheden van Christus voorspeld; waarop Cajetanus bemerkt dat die heilige Leeraar haar plaatst onder 't getal dergenen die zalig zijn geworden door het uitdrukkelijk (explicitâ) geloof in Christus.

Zijn de geschriften der Sibyllen vervalscht?

I. OVER DE GESCHIEDENIS DIER GESCHRIFTEN.

Enige werden op de plaatsen der Sibyllen, of daar waar de ééne Sibylla geprofeteerd had, bewaard. Andere of afschriften der eerste, elders, b. v. te Rome die der Cumaasche, en wel in eene steenen kist onder den grond in het Kapitoel. De Sibyl had den Koning Tarquinius, na voor de drie boeken, de voor de negen gevraagde som ontvangen te hebben, belast die zorgvuldig te bewaren. Daarna verdween zij spoorloos. De Koning liet deze boeken, inhoudende Rome's lotgevallen, opsluiten en stelde ze onder bewaking van twee der voornaamste overheden der stad, en noemde hen Duumviri. Later klom hun getal tot tien, zelfs tot vijftien, quindecimviri genaamd, of macht der vijftienen. Deze mochten die in Afschriften lezen, alsook de consuls en de priesters. Onder Marius en Sylla werd het Kapitoel in asch gelegd (83 v. Ch.) Men beweert, dat toen ook de Sibyllijnsche orakels verbrand zijn. Dit is moeilijk aan

te nemen en wyl 't vuur niet onder den grond eene steenen kist verteert en wyl later Augustus, de Keizer, volgens Suetonius en andere geschiedschrijvers, die liet overbrengen naar den tempel van Apollo op den palatijnschen heuvel met duizend andere die hij deed opzoeken in Azie, Africa enz. en voornamelijk te Erythraë (C. Tacitus l. 6 Annal.), omdat hij en al 't romeinsche volk die beschouwden als het Palladium (1) van 't rijk. Na deze opsporing, beval de Keizer een onderzoek van de ware en valsche, en twee duizend werden ten vure gedoemd (Suetonius vita Aug.) Van de overgebrachte naar Apollo's tempel zegt nog Suetonius, dat Augustus die door de hoogepriesters deed overschrijven, omdat de letters zoo versleten waren, dat ze bijna waren uitgewischt, en toen in twee gouden kisten gesloten, onder de fondamenten van den tempel liet begraven. Overigens, zegt Varro, had ze iedereen, tot getuigen hiervan dienen Virgilius en Cicero, die ze vertaald hebben.

(1) Palladium, volgens de fabelleer het beeld van Pallas of Minerva, hetwelk in haren tempel te Troje stond, uit den hemel moest gevallen zijn, en waarvan men geloofde, dat slechts zijne tegenwoordigheid de stad voor gevaar en ondergang behoedde; figuurl: heilichdom; beschermgod.

Ook bij den tweeden brand van dezen tempel van Apollo zijn ze bewaard gebleven, zoo als Ammianus Marcellinus (Boek 23) ons uitdrukkelijk verzekert, zeggende: zonder spoedige en machtige hulp, zou de groote brand de Orakels der Sibylla van Cuma verslonden hebben; zoodat ten tijde van Juliaan den Afvallige (360 n. Ch.), deze Orakels nog in Apollo's tempel waren. Ook alle geschiedschrijvers zeggen, dat zij 399 jaren na Christus verbrand werden door Stilicon, gedood als woelgeest en als naar het leven te hebben gestaan van den christelijken Keizer Honorius. Zoo verzekert ons Rutilius Claudius Numatianus: *Itinerarium* l. 2, 416 n. Chr. Het is bijgevolg zeker dat de Sibyllen voorspeld hebben lang vóór Christus' geboorte. 't Is ook zeker dat zij deze voorspeld hebben, alsmede zijn leven, dood, verrijzenis en komst ten oordeel op 't einde der wereld: en dat deze voorspellingen in hare boeken, die te Rome bewaard werden, geschreven zijn. Dit noemen wij 't kostbaar erfdeel der Kath. Kerk, of haar onwaardeerbaren schat, bij Haar als altijd, steeds, bijzonder wegens de oudheid, in aanzien; en haar nooit betwist, dan door eenige heidenen en nog maar bij wijze van gissing, en door eenige protestan-

ten met name Blondel, Vossius en J. Marckius, leeraar te Franeker.

Uit deze boeken, van de valsche of nage-
maakte door de Acrostichen te onderscheiden,
hebben de H. Vaders en de Christelijke Apolo-
geten hunne bewijskracht voor den christelijken
godsdienst geput, zoodat de grond daarvan echt
was.

II. ZIJN DE GESCHRIFTEN WELKE NU BESTAAN
ECHT?

En hoeverre nu de Sibyllijnsche boeken, ten
onzen dage nog bewaard, echt of authentisch
zijn is moeilijk, zoo niet onmogelijk, uit te ma-
ken; misschien is daarin een joodsch bijvoegsel
en iets van Christelijke samenstelling. — Een
zeer geleerde Jezuïet met name P. Possevin,
heeft, na menige dwaling en vervalsching in de
acht ons overgebleven Sibyllijnsche boeken te
hebben opgemerkt, gemeend, dat die boeken door
de boosheid of onwetendheid van, wie weet welk
Christen, zijn vervalscht, en dat Satan dien
kunstgreep heeft te baat genomen, om door de
inmenging der leugen, de waarheid te bespot-
ten en belachelijk te maken.

Deze meening vinden wij de redelijkste, en de meest overeenkomstige met de zienswijze der H. Kerk. Zulks schijnt ook 't gevoelen te zijn van den Kerkleeraar S. Alph. Maria. „Ik zal, zegt hij, korthedshalve, hier niet van de Sibyllen gewagen, die over de komst en het rijk van Christus gesproken hebben; ik zal slechts aanmerken, dat indien ook hare echtheid door sommige schrijvers wordt bestreden, derzelver waarheid ook verdedigd wordt door den H. Augustinus (L. S. de Civ. Dei C. 23), door Clemens van Alex., door den H. Justinus door Lactantius, Arnobius en in 't bijzonder door Paus Clemens (L. V. Const. Apost. C. 8). Ja de H. Justinus zegt zelfs (Orat. ad Ant. Pium. (1) dat de duivel deze boeken heeft doen verbranden; omdat zij dergelijke voorzeggingen bevatteden, en dat door zijn toedoen de Senaat op doodstraf had verboden deze boeken te lezen of te bezitten, uit vrees dat de Heidenen door deze voorzeggingen tot de kennis van den waren God en den Verlosser Jesus Christus zouden geraken en opdat hij hen in zijne slavernij zoude houden (Ascet. Werken Deel XX, p. 163). „Malorum autem dæmonum operatione sancita

(1) Bij Migne P. G. T. VI, C. 595.

mors est in eos, qui legunt Hystaspis aut Sibyllæ (ἡ Σιβυλλῆς) aut Prophetarum libros; tum ut metu homines deterreant, quominus his legendis bonarum rerum cognitionem assequantur, tum ut eos sibi servos retineant”.

V.

Voornaamste uitgaven.

1) De eerste 8 Sibyllijnsche boeken (in 't Grieksch) van Xystus Betulejus. Basel 1545.

2) Met de latijnsche vertaling in de Orthographie. Basel 1545 en 1569.

3) Anderen te Parijs, Amsterdam.

4) De Kardinaal Angelo Maï ontdekte menige „Supplementa” tot die 8 boeken en gaf ze uit: Collectio Scriptorum veterum Tom. I 1825, en Tom. III, 3. 1828.

5) Nu zijn (na Maï's werk) de voornaamste uitgaven *a)* die van Alexandrië; Oracula Sibyllina met vertaling en uitlegging. Parijs 1840 II vol. *b)* die van Friedlieb; Oracula Sibyllina. Leipzig 1852 met duitsche metrische vertaling, noten enz.

AANTEEKENINGEN.

Men zou op Bladz. 19 het 8^e vers kunnen vertolken, om te behouden het soort Alliteratie of Woordenspel :

Qui salvandos salvas

Salva me

Redb'ren

of } redt ge

Reddend

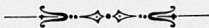
Red me

en, met Huygens heênstappend over de Klankgelijkheid van het Rijm, op Bladz. 21 het 13de vers schooner en vloeiender :

Die Maria 'n zondig leven

En een' Roover hebt vergeven,

Hebt ook hope mij gegeven.

ERRATA.

Bladz. 14	staat:	Herderlijk	lees	Kerkelijk
" 16	"	Gigauten	"	Giganten-
" 16	"	Emphindungs-	"	Empfindungs-
" 18	"	Sepulcha	"	Sepulchra
" 24	"	wasch	"	was
" 25	"	verteeren	"	verteren
" 25	"	doordringen, of	"	doordrin- gend, de
" 31	"	zij	"	hij
" 33	"	bestraald	"	bestraalt
" 34	"	gewetens	"	geweten
" 38	"	haar	"	deze voor- zegging
" 39	"	door	"	dáár
" 52	"	den	"	de
" 53	"	bekleedt	"	bekleed
" 53	"	Treedt	"	Treed
" 54	"	ten zij	"	tenzij
" 58	"	scheidt	"	scheid
" 66	"	von	"	van
" 70	"	lees	"	leest
" 72	"	tegens	"	tegen

1072108

BLADWIJZER.

Opdracht	5
Inleiding	5
Sequentia (Beteekenis der woorden)	7
Schrijvers der Prosæ	11
Wie is de Dichter van den »Dies iræ»?	12
»Dies iræ» in 't Latijn en Nederlandsch	18
Toelichting	22
Iets over de Sibyllen	69
Waarom de Kerk haar aanhaalt. SS. Petrus, Paulus, Clemens van Alexandrië	69
Blondel, Vossius, Marckius, Crasset	75
I. Zijn er Sibyllen geweest?	75
II. Hoeveel?	77
III. Welke waarde hebben hare voorzeggingen?	79
IV. Zijn hare Orakels vervalscht?	102
I. Over de geschiedenis dier geschriften	102
II. Zijn de geschriften welke nu bestaan echt?	105
V. Voornaamste uitgaven der Sibyllijnsche Orakels	107

5
3
7
1
2
3
2
0
9
5
5
7
9
2
2
5
7

